

SA EESTI MIGRATSIOONIFOND
EUROOPA MIGRATSIOONIVÕRGUSTIK

**Kolmandate riikide
kõrgelt kvalifitseeritud töötajate
riiki sisenemise ja riigis viibimise
tingimused Euroopa Liidus**

III VÄIKSEMAHULINE UURIMUS

TALLINN
OKTOOBER 2006

SISUKORD

1. KOKKUVÕTE	3
2. SISSEJUHATUS: KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJAD EESTIS	6
3. METOODIKA	10
4. RAHVUSLIK SEADUSANDLUS KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATE MIGRATSIOONIKS EESTISSE	12
5. KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATE KAASAMISE PROGRAMMID	18
6. KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATE ÕIGUSED JA KOHUSTUSED	19
7. KOGEMUSED KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATEGA	20
8. STATISTILISED ANDMED	22
9. TEISED RELEVANTSED ASPEKTID	30
10. JÄRELDUSED	33

LISAD

Lisa A: Küsimustik kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate Euroopa Liidu liikmesriikidesse sisenemise tingimuste kohta rohkem kui kolmeks kuuks tehtavaks palgatööks.....	35
Lisa 1: Institutsioonid ja organisatsioonid, mis on vastutavad kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate migratsiooni juhtimise ja korraldamise eest.....	44
Lisa 2: Kasutatud kirjandus.....	47

1. KOKKUVÕTE

Vastavalt Eesti Statistikaameti ja Rahvastikuregistri andmetele oli Eesti rahvaarv 2005. aastal 1,35 miljonit, mis on 24,5 tuhande võrra väiksem kui 2000. aastal. Rahvaarvu vähenemise peamiseks põhjuseks on väga madal sündimus (negatiivne iive) alates 1990ndate aastate keskelt kuni 2004. aastani. Eesti on Euroopa Liidus (EL) erilises olukorras, kuna 1/3 rahvastikust on võõrpäritolu. Neist suurim osa (205 tuhat) migreerus Eestisse kunagise Nõukogude Liidu territooriumilt ajavahemikus 1945–1988. Aastal 2005 olid eestlaste järel suurimateks rahvusgruppideks venelased (346 tuhat), ukrainlased (28 tuhat), valgevenelased (16 tuhat) ja soomlased (11 tuhat). Suuremal osal nimetatud migrantidest pole Eesti passi.

Eestis oli 2005. aastal 607 tuhat tööga hõivatud isikut; nendest 503 tuhandel oli Eesti ja 104 tuhandel muu kodakondsus. «Muude» seas oli 37 tuhat Venemaa kodakondsuse omajat ning ülejäänute kodakondsus polnud määratletud. Registreeritud töötuse protsent oli Eesti kodanike hulgas 6,2 ja teistel 15,2.

Oluline on teada, et Eesti riigis põhinevad kodakondsuse ja rahvuse mõiste erinevatel alustel. Isik, kes on rahvuselt eestlane, võib omada Ameerika Ühendriikide kodakondsust ja on seega kolmandate riikide kodanik. Samal ajal käsitletakse Venemaal sündinud ja vene rahvusest, kuid naturalisatsiooni käigus Eesti kodakondsuse omandanud isikut ELi kodanikuna.

Alates Eesti riikliku iseseisvuse taastamisest on migratsiooninäitajad märgatavalt vähenenud ja sisserände temaatikale pole enam erilist tähelepanu pööratud, kui mitte öelda, et migratsiooniproblematika on olnud ebapopulaarne ja seetõttu unarusse jäetud poliitiline küsimus. Sarnaselt mitmete teiste ELi liikmesriikidega ootab ka Eestit väga varsti tööjõu oluline vähenemine seoses suure hulga üheaegselt pensionile jäävate töötajatega. See tähendab, et juba mõne aasta pärast on iga töötava inimese kohta märkimisväärne ülekoormus katmaks pensionil oleva põlvkonna kulusid. Uue probleemina tuleb silmitsi seista ka seoses tööjõu vaba liikumisega alanud ja kiiresti kasvava emigreerumistrendiga nii kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistide kui ka oskus- ja lihttööliste osas. Põhjuseks teadagi kõrgemad palgad ning paremad elamis- ja töötingimused vanades ELi liikmesriikides.

Mõnedes sektorites juba on terav tööjõu puudus ning kui Eestil on soov säilitada praegust majanduskasvu, siis tuleb midagi ette võtta. Ühe kõige lihtsama ja loomulikuma võimalusena nähakse vajaliku tööjõu ajutist sissetoomist nii teistest ELi liikmesriikidest kui ka kolmandatest riikidest. Viimati nimetatud variandi puhul tuleks teha põhimõttelisi muudatusi senistes arusaamades ning väljakujunenud poliitikates. Võõrtöötajate kiiremaks värbamiseks oleks vaja lihtsustada praeguseid väga bürokraatlikke regulatsioone ja aeganõudvaid protseduure. Ajalooline kogemus on eestlasi õpetanud ja ettevaatlikuks teinud, et Eesti-suguse väikese riigi jaoks võib migratsioonipoliitika kiire ja huupi muutmine osutada soovitava kasu asemel hoopis suurt kahju põhjustavaks parandamatuks

veaks. Seetõttu on immigratsiooni kapatsiteedi õige hindamine ja usaldusväärsetel statistilistel andmetel ning analüüsi tulemustel põhinevad prognoosid väga olulise tähtsusega.

Ekspertid kalduvad Eesti võõrtööjõu poliitika kujundamise suhtes pooldama seisukohta, et see peaks olema range. See on seletatav raskustega, milleks Eestil tuleks valmis olla uute immigrantide integreerimisel meie ühiskonda. Kuna Eestis on ikka veel suuri probleeme nõukogude perioodi migrantide integreerimisega, siis on laialt levinud arvamus, et kõigepealt me lahendame olemasolevad integratsiooniprobleemid ja alles pärast seda oleme rohkem avatud uuele immigratsioonile. Põhjus peitub lihtsas tõsiasjas, et Eestil pole praegu piisavalt vahendeid, et tagada uutele immigrantidele seadustega ette nähtud sotsiaalsed garantiid (sotsiaalkindlustus, sotsiaalhooldus jms). On olemas ka mõned ekspertarvamused selle kohta, et töömigratsioon kolmandatest riikidest on majanduslikult tõhus vaid lühiajaliselt. Sotsiaaldialoogi osapooltel on selles suhtes erinevad arusaamad. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi (MKM) juurde moodustati hiljuti töögrupp ülesandega välja töötada lihtsustatud protseduurid kolmandate riikide töötajate lühiajaliste töölubade taotluste kiiremaks läbivaatamiseks. Töö käib, aga tulemuste jaoks on siiski veel liiga vara. Loodetavasti leiab sel teemal ka avalikkuses aset konstruktiivne debatt.

Oluline osa uurimuses on pühendatud migratsiooni reguleeriva Eesti seadusandluse tutvustamisele. Eesti seadusandluses puudub definitsioon, mis määratleks üheselt ja selgelt kõrgelt kvalifitseeritud töötajad. Sätestatud pole ka spetsiaalseid reegleid kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu riiki sisenemise ega riigis viibimise kohta. Küll on aga loetletud mõned kategooriad lühiajalisi töötajaid, kellel on lubatud Eestis töötada viisa alusel ilma tööloata maksimaalselt kuus kuud aastas. Osa nimetatud kategooriatest kvalifitseeruvad kui kõrge kvalifikatsiooniga töötajad – teadlased, õpetajad, lektorid, eksperdid, konsultandid, uurijad, nõunikud, loomingulised töötajad, sportlased jne. Kuna loa andmine on seotud konkreetse elukutse ja ametiga, siis sellistel lühiajalistel võõrtöötajatel ei ole vaja taotleda immigratsiooni kvooti.

Pikemaajaliseks töötamiseks on vaja Kodakondsus- ja Migratsiooniametist (KMA) taotleda elamisluba töötamiseks, mis tuleb eelnevalt kooskõlastada Tööturuametis (TTA). Kuna Eestis ei ole täpselt määratletud kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kategooriat, siis kehtivad kõikidele riiki sisenevatele võõrtöölisele ühed ja samad üldreeglid. Aastane immigratsiooni kvoot on piirarv, mis on kehtestatud välismaalastele, kes immigrereeruvad Eestisse ning mis ei tohi olla aastas suurem kui 0,05% Eesti püsirahvastikust (u 600 inimest aastas). Immigratsiooni kvooti ei pea taotlema välismaalased, kes on etnilised eestlased, Euroopa Liidu, Ameerika Ühendriikide, Norra, Islandi, Šveitsi ja Jaapani kodanikud. Lisaks on siseministril õigus vabastada asjaomase ministri põhjendatud ettepanekul konkreetne isik immigratsiooni kvoodi alt, kui tema saabumine Eestisse on vajalik rahvuslikes huvides majandusliku, haridusliku, teadusliku või kultuurilise arengu edendamiseks.

Välismaalasi ja Eesti kodanikke dokumenteerib ja registreerib Siseministeerium, kes korraldab seda oma osakondade ja kohalike omavalitsuste, KMA ja Piirivalveameti kaudu. Riikliku statistika seaduse järgi teeb rahvastikustatistikat, sh rändestatistikat, Statistikaamet.

Eesti Statistikaametist ja KMA registritest saadud rändestatistika kogumise vorm ja kvaliteet andmete esitamise ning analüüsi osas ei ole suurel määral vastavuses uurimuses nõutavate spetsifikatsioonidega. Sellest hoolimata aitavad saadud andmed, sageli küll vaid kaudsel moel, kirjeldada migratsiooni olukorda Eestis. Tehtud järelused lähtuvad töö seisukohalt kaudsetest andmetest ning on seetõttu samuti kaudsed.

Kuna viimaste aastate jooksul on Eestist saanud pigem tööjõu väljarände maa, siis on oluline kõigepealt välja selgitada, kui palju tööjõudu, millistest sektoritest ning millise kvalifikatsiooniga on Eesti kaotanud. Rikastamiseks andmete kvantiteeti ja kvaliteeti, sai otsitud võrdlevaid andmeid ka Soome vastavatest andmebaasidest.

Töös pakutakse ka mõningaid probleemi lahendamise võimalikke strateegiad, eriti osas, mis puudutab Eesti rändestatistika kvaliteeti ja koostööd erinevate migratsiooni registreerivate ametkondade vahel. Rändestatistika korrastamisel on vaja näha suunda, kuidas Eesti võiks oma süsteemi arendada ning täiustada rahuldavaks paremini reaalseid nõudmisi ja tingimusi andmete, informatsiooni ning koostöö osas rahvusvahelisel migratsiooniväljal.

Uurimus põhineb teabel, mis on saadud erinevatest riiklikest institutsioonidest; samuti on kasutatud kodulehekülgedel olevat avalikku teavet, publikatsioone, uurimusi, ajaleheartikleid; jälgitud aramusliidrite debatte ETV saatesarjas Foorum ning osaletud migratsiooni- ja võõrtööjõu temaatikat käsitlevatel seminaridel ja nõupidamistel.

2. SISSEJUHATUS: KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJAD EESTIS

Euroopa Migratsioonivõrgustiku (*European Migration Network – EMN*) kolmanda väiksemahulise uurimustöö teemaks on «**Kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate riiki sisenemise ja riigis viibimise tingimused Euroopa Liidus**».

Vastavalt EMNi 2005. aastal kinnitatud tööprogrammile ja eelarvele on ettevalmistavate tegevuste osas ette nähtud veel kahe väiksemahulise uurimuse rahastamine ning läbiviimine. EMNi 15. koosolekul (5.–6. aprill 2006, Brüssel) jõuti kokkuleppele, millega kohustuti võtma kõrge kvalifikatsiooniga töötajaid puudutav probleemistik kolmanda väiksemahulise uurimistöö teemaks. Seda peamiselt põhjusel, et valitud teema on tugevas seoses hiljuti publitseeritud dokumendiga *Policy Plan on Legal Migration (COM (2005) 669 final)* ning, konkreetsemalt öeldes, kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate ELi sisenemise ja seal viibimise tingimuste direktiivi väljatöötamisega. Selle väiksemahulise uurimuse läbiviimise ajastus sobib suurepäraselt tehtud ettepaneku arendusega (nt direktiivi vajalikkuse ja mõju hindamine). Euroopa Komisjon valmistas ette uurimuse spetsifikatsioonid, mille koostamisel võeti arvesse ka EMNi liikmete soovitusi. EMNi liikmed (rahvuslikud kontaktpunktid) olid kaasatud spetsifikatsioonide edasiarendamisse ning käesolev versioon (uurimuse struktuur, definitsioonid jms) esindab konsensust.

Uurimuse eesmärgiks on panustada kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate Euroopa Liitu sisenemise ja seal viibimise direktiivi väljatöötamisse, andes sellekohase ülevaate praegusest olukorrast ja vajadustest uurimuses osalevates ELi liikmesriikides. EMN koostab ELi liikmesriikides tehtud uurimuste baasil koondaruande, milles toob süstemaatilist võrdlevat metoodikat kasutades välja liikmesriikide migratsioonipoliitika sarnasused ja erinevused kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu ELi sisenemise ja seal viibimise küsimustes. Saadud teave võimaldab saada olukorrast selgema ja objektiivsema ülevaate, mis aitab paremini mõista nähtuse olemust.

Uurimistöö läbiviimine aitab nii selles osalevaid EMNi Rahvuslikke Kontaktpunkte (*National Contact Points – NCP*) kui ka EMNi administratsiooni ja teaduskoordinaatorit, samuti Euroopa Komisjoni Euroopa Migratsioonivõrgustiku töö planeerimisel ja korraldamisel, võimaldades saada ülevaate nii tegutsemisele orienteeritud võrgustiku uurimissuutlikkusest kui ka sellest, kas ja kuidas tuleks praegust tööstruktuuri muuta.

Lisaks eelpool loetletud üldistele eesmärkidele on uurimuses püstitatud ka mõned Eesti-kesksed spetsiifilised eesmärgid. Esiteks, käesoleva ülevaate autorid soovivad kinnitada ja olla veendunud selles, et migratsiooni olukorda Eestis ei mõistetak ega hinnata lihtsalt vaadates viimase kümnenndi tagasihoidlikke numbreid immigrantide arvu kohta, vaid lähtutaks ajaloolisest

kontekstist. Selgitus: ajavahemikus 1945–1988 saabus Eestisse ca 205 tuhat Nõukogude Liidu kodanikku NSVLi erinevatest osadest. Tänapäevaks on eks-nõukogude päritolu erineva rahvusega elanikke ja nende järglasi (teine ja kolmas põlvkond) Eestis ca 408 tuhat, mis moodustab ~ 30% Eesti 1,35 miljonilisest rahvastikust (Eesti Statistika, Rahvastikuregister, 2005). Kuna kõige viimasem täpne statistika Eesti kodakondsuse omajate kohta pole kättesaadav, viitame 2000. aasta rahvaloenduse andmetele, mille kohaselt loendati Eestis kuus aastat tagasi natuke vähem kui 1,1 miljonit inimest, kellel oli Eesti kodakondsus. Samal ajal oli Eesti kodakondsust mitte omavate inimeste seas 86 tuhat Venemaa kodanikku ja umbes 170 tuhat kodakondsuseta isikut, kellest enamik oli pärit kunagise Nõukogude Liidu erinevatest osadest ning keda võib käesoleva uurimuse spetsifikatsioonide kohaselt klassifitseerida kui kolmandatest riikidest pärit elanikke.

Teine eesmärk on saada uurimuse teemaga määratletud eluvaldkonna probleemidest ja tegelikust olukorrast Eestis selgem ülevaade ning edastada see teave järelduste ning otsuste tegemiseks Eesti poliitika kujundajatele. Viimase 15 aasta vältel, alates Eesti riikliku iseseisvuse taaskehtestamisest, pole migratsiooniteemaatikal piisavalt tähelepanu pööratud. Ollakse kinni vanades stampides ja ettekujutustes, kuid elu on arenenud omasoodu ning Eesti on nii riigi kui ka rahvana täiesti uues olukorras ja uute probleemide ees. Siiski, Eesti pole erand olukorras, kus kogu ELi rahvastik vananeb ja kõikides riikides kogetakse erakordselt madalat sündimust.

Pärast liitumist ELiga ning Teenuste ja Tööjõu vaba liikumise direktiivi tunnustamist on väljaränne Eestist kiiresti kasvanud, kuna veel ei suudeta pakkuda konkurentsi keskmise palgataseme osas ELi vanadele liikmesriikidele. Juba on ilmnunud probleeme tööjõuga varustamisel teatud sektorites, seda ka osaliselt väljarände tulemusena, ning kui Eesti tahab vähemalt säilitada praegust majanduskasvu, siis tuleb teha kiireid otsuseid. Üheks abinõuks oleks teha migratsioonipoliitikas muudatusi, mis võimaldaksid Eestile soodsatel tingimustel tuua kolmandatest riikidest sisse senisest enam vajalikku tööjõudu.

Niivõrd väikese riigi kui Eesti jaoks on valedel otsustel ülikiired tagajärjed, mistõttu on erakordselt tähtis osata väga täpselt välja arvutada ja hinnata ning prognoosida immigratsiooni kapatsiteeti. Käesolevas uurimuses antakse Eesti rändestatistika kvaliteedile hinnang, mis loodetavasti jõuab selge sõnumina ka poliitiliste otsustajateni.

Tööjõu nappus teatud sektorites kõige lähemas tulevikus on seotud ka Eesti haridussüsteemis toimunud muudatustega. Nimelt, 1990ndatel aastatel pöörati liiga vähe tähelepanu kutseõppele ja tehnilisele haridusele ning selle konkurentsivõimelisel tasemel hoidmisele. Samal ajal olid prioriteetsed akadeemiline kõrgharidus, sh eriti humanitaarteadused. Seetõttu on nii praegu kui ka lähitulevikus liiga palju kunsti- ja humanitaarvaldkonna spetsialiste (ületootmine) ning liiga vähe tehnikaala asjatundjaid (puudujääk).

Eesti Töandjate Keskliit on arvamusel, et nimetatud fakt on põhjuseks järjest kasvavale tööjõu väljarände Eestist ja nn pehmete erialade spetsialistid on järgmine potentsiaalne rühm välismaale siirdujaid, kuna nad pole suutelised leidma Eestis endile sobivat tööd ega ka ümber spetsialiseeruma tehnilistele erialadele, mille järele on nõudlus, kuid mille omandamine on väga aeganõudev ning eeldab teistsugust võimekust.

Viimastel kuudel võib pea-aegu iga päev leida ajakirjanduses mõne artikli, mille teemaks on võõrtööjõud. Arvamused ja seisukohad on väga erinevad, ulatudes võõrtööjõu massilisest sissetoomisest Eestisse kuni selle täieliku eitamiseni. Sotsiaaldialoogi erinevate osapoolte arusaamad ja lähenemine probleemile sõltuvad ennekõike iga partneri huvidest ja vajadustest. Järgnevalt mõned iseloomulikud arvamused:

- **Peaminister Andrus Ansip:** (Reformierakond) Eestisse ei maksaks tuua võõrtööjõudu, pigem tuleks investeerida tootlikkuse suurendamisse, sest meie töövõime jääb kaks korda alla töövõimele Soomes ja Rootsis. Kõigepealt me peame kasutama seda ressursi. Võõrtööjõu sissetoomine on kerge ahvatlus, kuid sellega tulevad kaasa väga suured probleemid. (*Võrumaa Teataja*, 12.sept 2006)

- **Majandus- ja kommunikatsiooniminister Edgar Savisaar** (Keskerakond): Lühiajalises perspektiivis tuleb võõrtööjõu kaasamine Eesti ettevõtluse arenemisele ja majanduse arengule kasuks, kuid pikas perspektiivis tekitab võõrtööjõu massiline värbamine lisaks sotsiaalsetele probleemidele ka rahvusprobleeme. Palgatõusuga ei tohi oodata Eesti töötajate välismaale lahkumise tõttu. Eesmärk viia Eesti avaliku sektori keskmine palk järgmise nelja aastaga 25 tuhande kroonini. Kiire palgatõusu ideoloogia kattub ka IMFi soovustega teha inflatsiooni kiirendavad otsused lähiaastatel ja krooniajal, kuna pärast eurole üleminekut oleme makromajanduslikes otsustes tunduvalt enam sõltuvad kui täna. (*EPL*, 16.sept 2006)

- **Tartu Ülikooli majandusteadlased Raul Eamets ja Urmas Varblane:** Põhi-probleem meie majanduse jaoks on madal tootlikkus. Palgatõus ei tohiks tootlikkuse tõusust kiirem olla, sest kui palgad tõusevad kiiremini kui tootlikkus, siis ei suuda ettevõtte selle palgaralliga kaasas käia ja osa inimesi lastakse lihtsalt töölt lahti. Tootlikkus on madal mahajäänud tehnoloogia tõttu, sest see, mida meil reklaamitakse uusima Lääne tehnoloogiana, on seelses mõttes tegelikult tehnoloogia eilne päev, sest uusimat tehnoloogiat ei müü Eestile keegi või me lihtsalt ei suuda seda sisse osta. (*EPL*, 27.sept 2006)

- **Eesti Ametühingute Keskliit** (EAKL) on kriitiline Välismaalaste seaduses tehtud võõrtööjõudu puudutavate muudatuste pärast: «Juba vastu võetud muudatused Välismaalaste seaduses avavad olulisel määral tee odavale võõrtööjõule ja palgadumpingule. Oskustöölisi ja seadmete paigaldajaid saab sisse tuua ilma tööloata ja piirarvuta kuueks kuuks siseministri loal, kui see on riiklikult vajalik. Eestis säilib küll kontroll võõrtööliste arvu üle, siseminister teab aasta lõpuks, kui paljudele ta on viisastid väljastanud. Samas puudub kontroll võõrtöötajate palkade üle. Kontrollida saab vaid riikliku alampalga maksmist, kuna üleriigilisi tegevusala kollektiivlepinguid enamasti pole».

- **Kaubandus-Tööstuskoja juht Siim Raie:** Eestis võib spetsialistide pöuda leevendada vaid palgatõus, mis meelitaks eestlased välismaalt koju tagasi. Eestis ei ole praegu kavas avada tööjõuturgu kolmandate riikide kodanikele, Eesti peab säilitama konservatiivse migratsioonipoliitika. (*Äripäev*, 4.sept 2006)
- **Tööandjate Keskliidu juht Tarmo Kriis:** Eesti vajab kuni aastani 2011 umbes 100 tuhat uut töötajat, kelle seas on nii kohalikud kui ka võõrtöölised. Lühiajalist tööjõuvajadust on mitmes sektoris juba tugevalt tunda ja riigil tuleks asuda asjaga tegelema. Vaja on transporditöötajaid, ehitajaid, tööstustöölisi, ehk tegijaid tööle, mille esindajad on läinud välismaale või mida eestlased ei taha teha. Kui hoolikalt määrata riigi ja tööandja vastutus, ei ole tööviisade ja töölubade andmise lihtsustamine mingi probleem. (*Ettekanne seminaril*, 21.sept 2006)
- **Tööturuameti peadirektor Tiina Ormisson:** Kuna ELi kontekstis on Eesti pigem tööjõu doonorriik – meilt lahkutakse mujal pakutava kõrgema palga tõttu –, siis üheks võimaluseks ongi tööjõu sissetoomine kolmandatest riikidest. See on pikk ja vaevaline protsess, mis ei vasta kiiresti areneva majanduse vajadustele. Kui ettevõtja peab ootama vastust 6 kuni 12 kuud ega saa ka siis positiivses vastuses kindel olla, loobub ta suure tõenäosusega oma soovist./.../ Eestisse pole mõtet sisse tuua madala kvalifikatsiooniga lihttööjõudu./.../ Eesti vajab võõrtöölisest spetsialistide oskusi ja teadmisi, kelle sissetoomine ei tekita pingeid tööturul ega sotsiaalseid probleeme./.../ Sellised spetsialistid annaksid Eesti riigile rohkem kui võtaksid. Üldjuhul on kõrgelt haritud inimesed paindlikud harjuma uue keskkonnaga ja omandama kohalikku keelt. Nendega ei kaasne tüüpilisi hirme, mida seostatakse võõrtööjõuga. (*EPL*, 5.juuni 2006)

Praegused võimuparteid tervitaksid võõrtöölise tulekut juhul, kui riik suudaks tagada, et siia tulnud võõrtöötajad ja nende lähisugulased mingite nippide abil Eesti sotsiaalhoolekannet kurnama ei hakkaks. Opositsiooniparteid seisavad kindlalt võõrtööjõu massilise sissetoomise vastu kolmandatest riikidest ning pooldavad lihtsamat riiki lubamise korda ainult väga kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistidele. Ettevõtjad lihtsustaksid igasuguse välistööjõu sissetoomist. Riigiasutused (sotsiaalministeerium, TTA) ja ametiühingud rõhuvad välistööjõu asemel Eestis olemas olevate töötajate maksimaalsele kasutamisele ja riskigruppide (puudega inimesed, töötud, vanemaealised jt praegu tööturult eemal olevad inimesed) rakendamisele. Põhjendatuks peetakse vaid kõrge kvalifikatsiooni ja oskusteabega tööjõu sissetoomist. Ametiühingute arvates võib värvata spetsialiste, keda Eestis ei ole ja keda pole ka mõtet siin koolitada ning enne võõrtööjõu riiki lubamist peaksid tööle saama kõik seda tahtvad kohalikud elanikud. Seal, kus välistööjõud on paratamatu, on vajalik aga kontroll selle üle, keda, kui palju ja kui kauaks lubatakse. Võõrtöölise võrdne kohtlemine ja nende sotsiaalsed garantiid veel avalikku kõneainet ei paku.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi juurde moodustati hiljuti töögrupp, mis arutab kolmandatest riikidest värvatava tööjõu riiki lühiajalise sissetoomise protseduuride lihtsustamise võimalusi. Seni pole veel konkreetsete ettepanekute ega lahendusteni jõutud.

3. METOODIKA

Käesolev aruanne on koostatud vastavalt EMNi *Small Scale Study III* (SSSIII) spetsifikatsioonidele ja struktuurile. Metoodiliselt on käesolev uurimus nn teisene *desk-research* tüüpi töö, kus on kasutatud juba olemas olevat avalikkude teavet ning ülevaate koostamiseks ei ole läbi viidud spetsiaalseid küsitlusi ega tehtud uusi uurimusi. Kaardistamiseks Eestis kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate ja oskustöölise olukorda, kavandasid töö autorid koguda statistilisi andmeid erinevatest asutustest, vaadata üle migratsiooniga seotud seadusandlus ja spetsiaalsed regulatsioonid, tutvuda teema kohta varem tehtud uurimustega ning jälgida diskussioone meedias. Esimeseks ideeks oli pöörduda migratsioonistatistika saamiseks nii Eesti Statistikaameti, Rahvastikuregistri kui ka Kodakondsus- ja Migratsiooniameti ning Tööturuameti vastavate andmebaaside haldajate poole. Seadused ja uurimused on internetis kätte saadavad.

Eesti Statistikaametist ja KMAst saadud statistiliste andmete vorm ja kvaliteet andmete esitamise ning analüüsi osas ei ole suurel määral vastavuses uurimuses nõutavate spetsifikatsioonidega. Statistika peatükis selgitatakse probleemi olemust detailsemalt. Sellest hoolimata aitavad saadud andmed, sageli küll kaudselt, kirjeldada migratsiooni olukorda Eestis. Tinglikud on eelpool nimetatud põhjusel ka järeldused, kuna lähtuvad kaudsetest andmetest. Prognoose ja uurimusi tööjõu vajaduse väljaselgitamiseks lähemas tulevikus on koostatud TTA ning MKMi initsiatiivil. TTA ja MKMi uurimustes sisalduvat teavet on kasutatud ka käesoleva töö kirjutamisel.

Erinevatest institutsioonidest saadud arvulised näitajad sama valdkonna kohta on vahel vägagi erinevad, samuti tõlgendused. Indikaatoreid pole alati defineeritud ega selgitatud. Näiteks on suured erinevused tööealise rahvastiku määratlemisel: statistikas käsitletakse tööealistena inimesi vanuses 15–74 eluaastat; MKMi tellimisel tehtud uurimuse «Tööjõu vajaduse prognoos aastani 2012» järgi moodustavad tööealise elanikkonna inimesed vanuses 15–64 eluaastat.

Eesti seadusandluses puudub definitsioon *kõrgelt kvalifitseeritud töötajate* kohta, samuti puuduvad spetsiaalsed regulatsioonid kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate riiki sisenemiseks ja riigis viibimiseks (on üksikud erandid lihtsamal riiki sisenemisel ainult väga limiteeritud kategooriatele, nagu IT spetsialistid, teadlased, tippsportlased).

Töötamiseks teatud ametikohtadel erasektoris pole määratletud haridustaset ega töökogemust. See on põhjuseks, miks ettevõtted on sunnitud oma nõudmisi esitama nn ametijuhenditena. Avalikus sektoris on ametikohale esitatavad nõudmised küll välja töötatud, kuid seal ei kasutata mõisteid *kõrgelt kvalifitseeritud* ega *oskustöölised* ning määratlused on liiga üldised. Ka seadusandlus, mis puudutab migrante ja eriti Eestis olevaid immigrante kolmandatest riikidest, väldib neid mõisteid ning räägitakse ainult elukutsetest, mainimata midagi oskuste kohta. Statistilised indikaatorid ainult viitavad kas

haridustasemele või elukutsele, kuid ei ühenda neid. Tööuuringutes liigitatakse töötajaid a) **spetsialistid**, ühendades ISCO-88 tippspetsialistid, kesktaseme spetsialistid ja tehnikud ning b) **oskustöölised**, ühendades põllumajanduse ja kalanduse; seadme- ja masinaoperaatorid ning oskus- ja käsitöölised. Kuna oskustöölised ja spetsialistid ei ole tingimata võrdsustatud *kvalifitseeritud (skilled)* või *kõrgelt kvalifitseeritud (highly-skilled)* töötajatega, ei ole viimaseid termineid võimalik selles uurimuses ühemõtteliselt kasutada.

Kuna viimaste aastate jooksul on Eestist saanud pigem tööjõu väljarände maa, siis on oluline kõigepealt välja selgitada, kui palju tööjõudu, millistest sektoritest ning millise kvalifikatsiooniga on Eesti kaotanud. Rikastamaks andmete kvantiteeti ja kvaliteeti, sai otsitud võrdlevaid andmeid ka Soome vastavatest andmebaasidest. Teabenõue esitati Soome Statistikaametile, Immigratsiooni Direktoraadile ja ametiühingutele: AKAVA – *Korkeasti Koulutettujen Palkansaajien ja Ammatinharjoittajien Keskusjärjestö* ning SAK – *Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö*.

Mis puudutab varasemaid Eestis tehtud migratsiooniteemalisi uurimusi, siis need üldiselt ei haaku käesoleva uurimuse teema ega probleempüstitusega. Tuleb võtta arvesse, et Eesti ühines ELiga alles äsja ja töömigratsioonile kolmandatest riikidest on olnud seni vähe võimalusi tähelepanu pöörata. Siiski, on paar uurimust, mis on osaliselt huvi pakkuvad ka käesoleva töö seisukohalt.

Uurimuses antakse ülevaade migratsioonivaldkonda reguleerivast seadusandlusest, kolmandate riikide kodanike Eestisse sisenemise ja siin viibimise tingimustest, tuuakse välja Eestis seaduslikult viibivate välismaalaste õigused ja kohustused.

Uurimus põhineb informatsioonil, mis on suures osas saadud erinevatest Eesti riigiasutustest: sise-, sotsiaal-, välis-, haridus- ning majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, tööturuamet, statistikaamet jt. Kõige olulisem teabe andja käesoleva uurimuse jaoks oli Kodakondsus- ja Migratsiooniamet.

Kuna töömigratsioon kolmandatest riikidest on viimasel ajal kujunenud Eesti ühiskonda huvitavaks ja erutavaks temaks, siis on uurimuse autorid jälginud ka meedias peetavaid diskussioone, osalenud SA Eesti Migratsioonifond poolt korraldatud seminaridel ja ekspertide nõupidamistel ning esitavad ja interpreteerivad ka käesolevas uurimuses poliitikute ja ekspertide arvamusi ning seisukohti.

4. RAHVUSLIK SEADUSANDLUS KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATE MIGRATSIOONIKS EESTISSE

Liitumine Euroopa Liiduga on Eesti migratsioonipoliitikasse kaasa toonud viimaste aastate suurimad muudatused. Alates 1. maist 2004 reguleerivad migratsiooniküsimusi peamiselt kaks õigusakti – **Euroopa Liidu kodaniku seadus** ja **Välismaalaste seadus**. Euroopa Liidu kodaniku seadus kehtestab Euroopa Liidu kodanike ja nende perekonnaliikmete Eestisse elama asumise ja siin elamise reeglid ning Välismaalaste seadus reguleerib kolmandate riikide kodanike Eestisse sisenemist ja siin elamist. Välismaalaseks on selle seaduse mõistes isik, kes ei ole Eesti kodanik.

Migratsiooni ja võõrtöotajaid otseselt puudutavatest õigusaktidest võiks nimetada veel järgmisi: **Eesti Vabariigi töölepingu seadus** (terviktekst dets 2004), **Eestisse lähetatud töötajate töötingimuste seadus** (2004), **Välisriigis omandatud kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seadus** (terviktekst jaan 2005). Põhiõigused, vabadused ja kohustused on sätestatud **Eesti Vabariigi põhiseaduses**. Olulised on **Kodakondsuse seadus** (terviktekst märts 2004) ja **Keeleseadus** (terviktekst dets 2003).

Eesti seadusandluses puuduvad definitsioonid mõistete *kõrgelt kvalifitseeritud töötajad* (*highly-skilled workers*) ja *oskustöölised* (*skilled workers*) kohta. Välismaalaste seaduses on loetletud rida elukutseid, millest mõningaid võib klassifitseerida ISCO-88 järgi kui kõrgelt kvalifitseeritud töötajaid ja oskustöölisi vastavalt käesoleva uurimuse SSSIII spetsifikatsioonidele.

Eesti seadusandluses pole eraldi sätestatud spetsiaalseid reegleid kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu riiki sisenemise, riigis viibimise ega riigis töötamise tingimuste kohta. Küll on aga loetletud mõned kategooriad töötajaid, kellel on lubatud Eestis lühiajaliselt töötada viisa alusel ilma tööloata maksimaalselt kuni kuus kuud aastas. Nimetatud kategooriatest mõned kvalifitseeruvad kui kõrge kvalifikatsiooniga töötajad – teadlased, õpetajad, lektorid, eksperdid, konsultandid, uurijad, nõunikud, loomingulised töötajad, sportlased jt. Kuna loa andmine on seotud konkreetse elukutse ja ametiga, siis sellistel lühiajalistel võõrtöötajatel ei ole vaja taotleda immigratsiooni kvooti. Üksikasjalik informatsioon Eestis lühiajalise töötamise kohta on KMA kodulehel: <http://www.mig.ee/eng/work/shortterm/>

Lühiajaline töötamine on sätestatud Välismaalaste seaduse §-s 13²

Regulatsioonid ja kriteeriumid on järgmised:

Eestis võib lühiajaliselt ja ilma tööloata töötada välismaalane, kellel on seaduslik alus (viisa või rahvusvaheline leping) Eestis viibimiseks ja kelle töötamine on siseministri poolt määrusega sätestatud korras enne tööle asumist registreeritud KMAs ning töötamine kestab maksimaalselt kuus kuud ühe aasta jooksul, järgmistel juhtudel:

► töötamiseks õpetaja või õppejõuna Eestis õigusaktidega kehtestatud nõuetele

vastavas õppeasutuses selle õppeasutuse kutsel;

▶ loominguliseks või teaduslikuks tegevuseks, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus või kogemus;

▶ välismaise otseinvesteeringu teostamiseks, Eestis välismaa äriühingu filiaali asutamiseks või ümberpaiknemise korras esindusõiguse või juhtimisfunktsiooni teostamiseks Eestis registreeritud äriühingus, mis kuulub rahvusvahelisse kontserni;

▶ erialaseks tegevuseks sportlase, treeneri, spordikohtuniku või sporditöötajana vastava spordialaliidu kutsel;

▶ töötamiseks eksperdi, nõustaja või konsultandina, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus;

▶ töötamiseks seadmete paigaldaja või oskustöölisena, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus ja välismaalase Eestis töötamine on vajalik, lähtudes riiklikest huvidest, Vabariigi Valitsuse liikme ettepanekul siseministri otsuse alusel;

▶ tegevuseks riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuse osalusega rahvusvahelise koostööprogrammi raames;

▶ töötamiseks põllumajandussaaduste töötlemisega seotud hooajatöödel;

▶ töötamiseks lapsehoidja või koduabilisena;

▶ töötamiseks kutseõppe eesmärgil praktika korras;

▶ välisriigi diplomaatilise esinduse teenindamiseks Välisministeeriumi loal.

Ilma tööloata ja elamisloata ning KMAs lühiajalist töötamist registreerimata võib välismaalane Eestis töötada Eestis registreeritud juriidilise isiku juhtorgani liikmena juhtimis- või järelevalvefunktsiooni täitmiseks kuni kuus kuud ühe aasta jooksul, kui tal on seaduslik alus Eestis viibimiseks, välja arvatud elamisluba.

Ilma tööloata ja elamisloata võib välislepingus sätestatud tingimustel lühiajaliselt Eestis töötada välismaalane, kellel on seaduslik alus Eestis viibimiseks, välja arvatud elamisluba, ning kelle töötamine on siseministri poolt määrusega sätestatud korras enne tööle asumist registreeritud KMAs. Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingus sätestatud juhtudel ja tingimustel ei pea välismaalane lühiajalist töötamist registreerima.

Selleks, et välismaalane saaks Eestis töötada kauem kui kuus kuud, on tal vaja taotleda **elamisluba töötamiseks**. Kuna Eestis pole defineeritud ega täpselt määratletud kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu, siis kehtivad üldreeglid kõikidele töötajate kategooriatele ühtemoodi.

Elamisloa andmine töötamiseks on sätestatud Välismaalaste seaduse §-s 13³

Elamisloaga töötamiseks antakse välismaalasele õigus Eestis viibida töötamise eesmärgil elamisloas määratud tingimustel. Elamisloa töötamiseks võib välismaalasele anda Eestis registreeritud tööandja juures sellisel töökohal, mida ei ole kahe kuu jooksul avaliku konkursi korras ja riiklikku töövahendusteenust kasutades täidetud esitatavate kvalifikatsiooni- ja kutseoskustõuetele vastava

Eesti kodaniku või Eestis elamisloa alusel elava välismaalasega. Lisaks kahele eelnimetatud tingimusele peab tööandja põhjendama töökoha täitmist välismaalasega.

Tööandja kinnituse olemasolul välismaalase töölevõtmise kohta võib KMA kooskõlastatult TTAga anda välismaalasele elamisloa töötamiseks ja tööle asumiseks töökohal, mille täitmiseks on tööandjal TTA luba ning kui välismaalasel on töökoha täitmiseks nõutav kvalifikatsioon, haridus, tervis, töökogemus ning vajalikud erialaoskused ja teadmised, talle elamisloa andmine on põhjendatud ja tema suhtes ei esine muid elamisloa andmisest keeldumise aluseks olevaid asjaolusid.

Elamisluba töötamiseks antakse tööandja poolt tagatud töötamise ajaks Eestis **kehtivusajaga kuni kaks aastat**. Elamisloas töötamiseks määratakse kindlaks välismaalase Eestis töötamise tingimused, sh vähemalt tööandja, töötamise koht ja töökoht. Välismaalasel on keelatud töötada Eestis elamisloaga töötamiseks, milles ei ole tingimusi kindlaks määratud. Üks olulisi tingimusi on **nõue, et välismaalase töötasu peab võimaldama tema äraelamise Eestis ja välismaalane peab oma elukoha Eestis registreerima rahvastikuregistris ühe kuu jooksul elamisloa alusel Eestisse saabumisest või Eestis viibimisest arvates**.

Elamisluba töötamiseks **võib pikendada**, kui on jätkuvalt täidetud elamisloa andmise aluseks olevad tingimused, välismaalasel on tegelik eluruum Eestis ja välismaalase senine tegevus on olnud vastavuses elamisloa andmise tingimustega.

Elamisloa töötamiseks andmisest keeldutakse, kui taotleja ei ole täitnud eelpool nimetatud tingimusi ning kui **tööandjal** on probleeme, nt maksuvõlgnevusi, kehtiv karistus ebaseadusliku töötamise võimaldamise eest või kui ta ei ole täitnud seadusega sätestatud teavitamiskohustust või on alust muul põhjusel põhjendatult kahelda tema usaldusväärsuses või välismaalase suhtes esineb muu elamisloa andmisest keeldumise aluseks olev asjaolu.

Elamisloa töötamiseks pikendamisest keeldutakse või see tunnistatakse kehtetuks, kui esineb elamisloa andmisest või pikendamisest keeldumise aluseks olev asjaolu, välismaalane ei ole täitnud Välismaalaste seadusest või muust seadusest tulenevat kohustust või elamisloas kindlaks määratud töötamise tingimused on muutunud.

KMA võib anda elamisloa töötamiseks välismaalasele, kes:

- ▶ on vaimulik, nunn või munk usulise ühenduse kutsel kooskõlastatult Siseministeeriumiga;
- ▶ kes on Välisministeeriumi poolt akrediteeritud ajakirjanik;
- ▶ kellel on välislepingust tulenev õigus töötada Eestis ilma tööloata.

Lisaks eelpool loetletud tingimustele määratakse välismaalase elamisloas töötamiseks kindlaks tööandja esindaja ning füüsiline või juriidiline isik, kelle juures Eestis teenust osutatakse, kui välismaalane on lähetatud töötaja Eestisse lähetatud töötajate töötingimuste seaduse tähenduses.

Tööandjal, kelle juures töötamiseks on välismaalasele elamisluba antud, **on kutsuja kohustused**, mis on sätestatud Välismaalaste seaduse §-s 16¹ ja mille sisuks on välismaalase Eestis viibimise ja Eestist lahkumisega seotud kulude kandmine.

Ettevõtja kui tööandja seisukohalt on eelpool kirjeldatud regulatsioonid praktikas järgmised: tööandja, kes soovib tööle võtta välismaalase, peab korraldama vähemalt kahekuulise avaliku konkursi ning kui kahe kuu jooksul ei õnnestu kohta täita, esitab TTA KMA-le vastava kinnituse, mille järel on KMA-l kolm kuni kuus kuud aega otsustada, kas tähtajaline elamisluba töötamiseks anda või mitte. 2005. aastal taotleti TTA-lt 615 kinnituskirja, käesoleva aasta nelja esimese kuuga 146. Raske uskuda, et võõrtööjõu vajadus nii väike on, pigem kinnitavad toodud arvud seda, et tööloa taotlemise kord on aegunud ja liiga jäik ega vasta enam kiiresti areneva majanduse vajadustele.

Sissetulekukriteeriumid on kehtestatud ettevõtlusega tegelevatele välismaalastele. Need on ära toodud Välismaalaste seaduse § 13⁴ :

Elamisloa andmine ettevõtluseks:

► Elamisloa ettevõtluseks võib anda välismaalasele, kellel on osalus äriühingus või kes tegutseb füüsilisest isikust ettevõtjana, kui äriühing või füüsilisest isikust ettevõtja on registreeritud Eesti äriregistris, ettevõtlus on vajalik, lähtudes riiklikust huvist Eesti majanduse arendamisel, ning välismaalase elama asumine Eestisse on ettevõtlusele oluline.

► Elamisloa ettevõtluseks võib anda välismaalasele, kellel on piisavad rahalised vahendid ettevõtluseks Eestis, sh vähemalt üks miljon krooni tema kontrolli all olevat kapitali, mis on investeeritud äritegevusse Eestis, äriplaani kirjeldus, millest nähtub äritegevuse iseloom, ulatus ning vajamineva personali suurus, kvalifikatsioon ja oskused. Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemiseks nõutava Eestisse investeeritud kapitali suurus on vähemalt 250 tuhat krooni.

Aastane immigratsiooni kvoot on sisserände piirarv, mis on kehtestatud välismaalastele, kes immigrereeruvad Eestisse ning mis ei tohi olla aastas suurem kui 0,05% Eesti püsirahvastikust. Sisserände piirarvu kehtestab Vabariigi Valitsus. Immigratsiooni kvooti ei pea taotlema välismaalased, kes on etnilised eestlased, ELi, Ameerika Ühendriikide, Norra, Islandi, Šveitsi ja Jaapani kodanikud. Sisserände piirarvu alla ei arvata Eesti kodaniku ja Eestis elamisloa alusel elava välismaalase abikaasat, välismaalase nii alaealist kui ka täisealist last, vanemat ja vanavanemat, eeskostetavat. Lisaks on siseministril õigus vabastada asjaomase ministri põhjendatud ettepanekul konkreetne isik immigratsiooni kvoodi alt, kui tema saabumine Eestisse on vajalik rahvuslikes huvides majandusliku, haridusliku, teadusliku või kultuurilise arengu edendamiseks.

Eesti keele kui riigikeele valdamise nõue on täpsustatud Välismaalaste seaduse 1. juunil 2006 jõustunud muudatustega. Alates nimetatud kuupäevast kadus Välismaalaste seadusest alalise elamisloa mõiste, alaliste elamislubade andmine lõpetati ja selle asemal hakkas KMA väljastama pikaajalise elaniku elamislubasid. Pikaajalise elaniku elamisluba omav välismaalane loetakse Eesti alaliseks elanikuks. Pikaajalise elaniku staatuse saamiseks peab välismaalane olema Eestis elamisloa alusel elanud vähemalt viis aastat. Ta peab tõendama, et omab stabiilset legaalselt sissetulekut, et tal on kehtiv ravikindlustus, registreeritud elukoht rahvastikuregistris ja ta on täitnud integratsiooninõude. **Integratsiooninõue tähendab eesti keele oskust vähemalt algtasemel.** Eesti keele oskust hinnatakse tasemeeksamil Keeleseaduses sätestatud tingimustel. Integratsiooninõuet ei pea täitma alla 15 aastased ega üle 65 aastased välismaalased, samuti täiskasvanud piiratud teovõimega välismaalased. Eesti keele eksamit ei pea sooritama välismaalane, kes on omandanud põhi-, kesk- või kõrghariduse eesti keeles. Eesti keele tasemeeksami sooritamisest vabastatakse ka terviseseisundi tõttu.

Integratsiooninõude rakendamist peetakse välismaalaste õiguste ja kohustuste osas väga suureks muudatuseks ning sellest tulenevalt kehtestas Riigikogu nn üleminekuaja, mille kohaselt ei pea integratsiooninõude täitmise dokumente esitama need välismaalased, kes taotlevad pikaajalise elaniku elamisluba enne 1. juunit 2007. Pärast nimetatud tähtaega peavad pikaajalise elaniku staatust taotlevad välismaalased esitama tunnistuse algtasemel eesti keele eksami sooritamise kohta. Eesti keele algtase tähendab piiratud suulist ja elementaarset kirjalikku keeleoskust – inimene peab tulema toime tuttavates keelekasutusolukordades, saama aru selgest kõnest igapäevaelu puudutavatel teemadel, mõistma üldjoontes lihtsama teksti sisu ning oskama täita lihtsaid tüüpdokumente ja kirjutada lühikesi tarbetekste. Aastase üleminekuaja kehtestamisest lähtuvalt hakkab integratsiooninõue mõjutama ennekõike nn uusimmigrante, kes on Eestisse saabunud hiljuti (viimase viie aasta jooksul) või saavad tulevikus ning soovivad jääda siia kauemaks elama ja töötama. Keeleeksameid hakkab korraldama Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, eksamite sooritamine täpsem kord töötatakse välja ja kehtestatakse koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga.

Töötingimused. Teavet Eesti töötingimuste kohta saab Tööinspeksioonist. Tööinspeksioon on Sotsiaalministeeriumi valitsemisalas tegutsev valitsusasutus, mis:

- ▶ teostab riiklikku järelevalvet töötervishoidu, tööohutust ja töösuhteid reguleerivate õigusaktide täitmise üle töökeskkonnas ning rakendab riiklikku sundi seaduses ettenähtud alustel ja ulatuses;
- ▶ teeb turujärelevalvet töökeskkonnas kasutatavate isikukaitsevahendite ohutuse ja kaitseomaduste tagamise üle nende valmistamisel ja müümisel;
- ▶ teeb järelevalvet tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste uurimise ning nende ennetamiseks abinõude rakendamise üle;
- ▶ uurib surmaga lõppenud ja vajadusel raskeid tööõnnetusi ning kutse-

haigestumisi, analüüsib nende põhjusi;

▶ teeb tööõnnetuste statistikat ja analüüsi;

▶ teeb järelevalvet geneetiliselt muundatud mikroorganismide suletud keskkonnas kasutamise üle seaduses sätestatud piires;

▶ teeb otsuseid seaduses ettenähtud juhtudel nõusoleku või kooskõlastuse andmise või andmisest keeldumise kohta; viib läbi haldusmenetlust, annab välja haldusakte ja lahendab haldusaktile esitatud vaide; viib läbi väärteoasja kohtuvälist menetlust seaduses ettenähtud juhtudel ja korras; alustab kriminaalmenetlust ja viib läbi edasilükkamatuid uurimistoiminguid; vaatab läbi ja lahendab isikute avaldusi töökeskkonna küsimustes; lahendab individuaalseid töövaidlusi seaduses ettenähtud korras.

Tööelu kvaliteet on väga lai mõiste, mis hõlmab endas traditsiooniliselt kolme olulist valdkonda: **töötervishoid, tööaeg ja töötasu**. Turvaline töökeskkond loob aluse, et inimene saaks oma tööst ka rõõmu tunda. Turvaline töökeskkond tähendab ennekõike tööhutust. Töö võib isiku tervist mõjutada kas positiivselt või negatiivselt. Inimeste kokkupuude ohtudega võib kahjustada nende füüsilist ja vaimset tervist. Kui ohtu ei ole ja inimesed on oma tööst huvitatud ning teevad seda innuga, suureneb tööst saadav rahulolu. Töökeskkonnapoliitika ülesanne ei ole mitte ainult kõrvaldada või vähendada töökeskkonnas kätketud ohtusid ja negatiivseid mõjureid, vaid arendada neid positiivseid tegureid, mis teevad võimalikuks töötaja füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu. Tööandja ja töövõtja saavad omavahel avatud dialoogi pidades saavutada mõlemale osapoolle soodsaid tulemusi.

Eestis on seadusega kehtestatud 40-tunnine tööaeg. Üleajatöö, puhkused, vabade päevade võtmine enne riiklikke pühapäevi jms on eraldi sätestatud. Lühendatud tööaeg on ette nähtud noorematele kui 18 aastastele töötajatele, rasedatele, imetavatele emadele ja lapsevanematele, kes kasvatavad puudega last.

Töötasu konkreetse suuruse lepivad omavahel kokku tööandja ja töövõtja. Vabariigi Valitsus kehtestab igal aastal miinimumpalga suuruse, millest vähem ei tohi tööandja töötajale maksta. Valitsuse otsusele eelnevad sotsiaaldialoogi osapoolte (riik, ettevõtjad ja ametiühingud) alampalga läbirääkimised.

Töö mängib töö tegija elus täpselt sellist rolli, nagu inimene on enda jaoks ise määratlenud. Töö võib olla perele leiva teenimine ja raha hankimine, võib olla eneseteostus, pakkudes rõõmu ja rahuldust jne. Ka töö väljundeid võib igaüks enda tahtmise järgi mõõta kas rahaga, rahuldusega õnnestumiste üle või veel millegi muuga.

5. KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATE KAASAMISE PROGRAMMID

Eestis ei ole riiklikul tasandil spetsiaalseid programme kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kaasamiseks. Kolmandate riikide kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste kaasatakse enamasti asutusepõhiselt ja Eesti vastava ala tippspetsialistide initsiatiivil. Ülikoolide ja teaduslike uurimisasutuste koostöö välisõppejõudude ja -teadlastega on kujunenud heaks tavaks. Kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kaasamise annab oma panuse ka **SA Innove**, kaasfinantseerides projektitaotlusi, mille sisuks on Eestis elukestva õppe propageerimine ja inimressursi arendamine, läbi ELi programmide. Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove on Eestis elukestva õppe juhtiv arendaja ja uuenduslikkuse edendaja, tegutsedes aktiivselt haridusvaldkonnas, rõhuasetusega kutseõppe arendamisel. SA Innove on ELi struktuurifondide üks rakendajatest Eestis. Kõikides taotlusvoorudes on rahastatud ka selliseid projekte, mille sisuks on välismaiste tippspetsialistide ja teadlaste kaasamine Eesti teadus- ja õppeasutuste töösse. Teadaolevalt on käesoleval projekti-perioodil rahastamise saanud paljude projektide sisuks väga erinevate valdkondade välisõppejõudude – oma eriala tippspetsialistide, ajutine töötamine Eesti kõrg- ja ametikoolides. Selliseid projekte on Tartu Ülikoolil kümme, Tallinna Tehnikaülikoolil neli, Tallinna Ülikoolil kolm, Eesti Maaülikoolil kolm, Eesti Kunstiakadeemial üks ja Tallinna Reaalkoolil üks projekt. Kui palju nende 22 projekti raames on kokku välisõppejõude ning kui paljud nendest on EList ja paljud kolmandatest riikidest, seda ei olnud töö praeguses etapis võimalik välja selgitada. Eesti ettevõtjad otsivad ja värbavad kõrge kvalifikatsiooniga töötajaid ise, tehes seda enamasti läbi rahvusvaheliste konkursside või kasutades personalifirmade teenuseid, samuti isiklikke tutvusi.

Ettevõtjate seisukohalt vaadates saab väita, et kõrge kvalifikatsiooniga töötajate sissetoomine kolmandatest riikidest on „tänu” seadusandlusele ja bürokraatlikule asja-ajamisele tehtud piisavalt ebamugavaks ning pikka aega nõudvaks ettevõtmiseks. Ettevõtjad, kes on huvitatud võõrtöötajatest, näevad peamise probleemina võõrtööjõu riiki toomisel just taotlusprotsessi ja -protseduure: taotlemine võtab liiga kaua aega ja taotluse rakendumisel originaalallkirja nõue kui tingimus on ebareaalne. Kui taotluse esitamise protseduur võib kesta kuni kuus kuud, siis on võõrtöötajad, keda oli plaanitud lühiajaliseks perioodiks, kindlasti „mängust väljas”. Majandusliku konkurentsivõime säilitamise kontekstis oleks vaja otsuseid teha kiiresti, kuid Eesti tänane seadusandlus pigem aeglustab nõutava võõrtööjõu tööle võtmise protsessi.

ELi kodanikele, kes on huvitatud Eestis töötamisest, on avatud töövahendus-portaal EURES, kust on võimalik leida Eesti elu ja töötingimusi ning muud üldist laadi esmast teavet Eestimaa kohta inglise, vene ja eesti keeles.

Teised riigid on teinud rohkem pingutusi Eesti tööjõu kaasamiseks. 2002. aastal avati Tallinnas Soome Tööturu Infokeskus, mille asutamist koordineeris Soome Ametiühingute Keskkliit (SAK). Infokeskus annab Soomes töötada soovijatele teavet töötajate õigustest ja kohustustest ning Soome tööturu eripärast: palgatasemest, maksudest, töötingimustest, tööseadusandlusest jms.

6. KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATE ÕIGUSED JA KOHUSTUSED

Eestis ei ole kehtestatud spetsiaalseid õigusi ega kohustusi kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajatele. Kõikidele Eestis viibivatele välismaalastele tagatakse Eesti kodanikega võrdsed õigused ja vabadused. Välismaalasele kindlustatakse rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidest ja rahvusvahelistest tavadest tulenevad õigused ja vabadused. Inimeste põhiõigused, vabadused ja kohustused on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse II peatükis. Eestis on enamik õigusi, vabadusi ja kohustusi võrdsed nii Eesti kodanikele, välisriikide kodanikele kui ka kodakondsuseta isikutele.

Piiravaid seadusi lubab EV põhiseadus üsna vähestes valdkondades, nimelt riigilt sotsiaalabi saamisel, endale tegevusala, elukutse või töökoha valimisel, ettevõtlusega tegelemisel, tulundusühingutesse koondumisel, mõningate eriliste vara liikide omandamisel, riigi ja omavalitsusasutuste tegevuse kohta informatsiooni nõutamisel ning tutvumisel oma isiku kohta riigi poolt kogutavate ja hoitavate andmetega. Need ainsad seaduslikud **kitsendusvõimalused on suures osas kehtestamata.**

Õiguse kuuluda erakondadesse ning õiguse keelata oma veendumuste kohta andmete kogumist ja talletamist tagab põhiseadus ainult Eesti kodanikele.

Välismaalaste õiguste kitsendused nii, nagu need on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduses: kooskõlas rahvusvahelise õigusega on riigikogu valimistel ja rahvahääletusel hääleõigus ja kandideerimisõigus üksnes Eesti kodanikel. Seevastu kohaliku omavalitsuse volikogude valimisel saavad hääletada, kuid mitte kandideerida, kõik seal püsivalt elavad isikud. See on Euroopas erandlik vastutulek välismaalastele. Presidendiks ja riigikogu liikmeks pääseb ainult Eesti kodanik, kuid riigi ja omavalitsuste muid ametikohti lubab põhiseadus seadustega kehtestatud erandite korras täita ka välismaalastega.

Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda ning täitma Eesti õigusakte.

Riigikohtu kohtuniku, õigusteaduste doktor **Julia Laffranque**'i hinnangul vastab Eesti Vabariigi põhiseadus nii Euroopa Inimõiguste Konventsioonile kui ka Euroopa Liidu põhiõiguste hartale. Mõned võrdõiguslikkust ja solidaarsust puudutavad õigused on hartas täpsemad kui meie põhiseaduses, sest meil on alles hiljuti vastu võetud näiteks Soolise võrdõiguslikkuse seadus, mis seda valdkonda peaks täiendama. Mõned õigused, näiteks vähemusrahvuse õigused, on seevastu Eestis, sealhulgas EV põhiseaduses, paremini kaitstud kui harta alusel.

7. KOGEMUSED KOLMANDATE RIIKIDE KÕRGELT KVALIFITSEERITUD TÖÖTAJATEGA

Eesti on ELi liige alates 1. maist 2004, mis on liiga lühike periood selleks, et omada vastavaid kogemusi, mis oleksid ka analüüsitud ning dokumenteeritud. Tegemist saab olla vaid esimeste tähelepanekute ja mõne konkreetse juhtumi kirjeldusega.

Esimene tähelepanek on see, et tänavu on taotletud vähem lube võõrtööliste sissetoomiseks. Käesoleva aasta esimesel poolel on firmad võõrtööliste sissetoomiseks Eestisse esitanud kolmandiku võrra vähem taotlusi kui mullu ning ligi 83% rahuldatud taotlustest on mõeldud Ukraina kodanikele. Möödunud aasta esimesel poolel esitati Tööturuametisse 356 võõrtöölise värbamise taotlust, sel aastal aga 224. Rahuldatud taotlusi oli mullu 347 ja tänavu 224, st et praktiliselt kõik taotlused ka rahuldatakse. (*Eesti Päevaleht*, 21.aug 2006).

Kodakondsus- ja Migratsiooniameti ning Tööturuameti andmetel on mõnevõrra kahanenud kolmandatest riikidest Eestisse tööle tulevate inimeste hulk. Tööturuameti peaspetsialisti **Nele Labi** sõnul on põhjus tõenäoliselt selles, et palju töötajaid tuleb Eestisse Euroopa Liidu teistest riikidest, eelkõige Poolast, ning nende alla poole aastast siin viibimist ei registreerita. Samuti nõuab väljastpoolt ELi pärit kodanikule siin töötamiseks vajalike dokumentide hankimine omajagu aega.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi peaspetsialist **Sille Rossi** märgib, et viimasel ajal soovivad firmad korraga tuua tööle kõigest paar töölisi või natuke rohkem, varem olid taotlused märksa mahukamad. Kõige rohkem soovivad siinsed ettevõtted palgata Ukraina ehitustöölisi, näiteks ehitusfirmas Rand & Tuulberg on kuu aega ametis 14 sealset ehitajat. Firmal kulus ukrainlaste Eestisse toomiseks kokku üheksa kuud.

MKM saab reguleerida, millistesse sektoritesse kolmandatest riikidest saabuvaid töölisi sisse lasta ja millistesse mitte. Viimasel ajal on võõrtööliste riiki saabumise suhtes tehtud hulk lubavaid otsuseid, sest tööjõuprobleem on terav.

Ukrainlastest laevaehitajad on Balti Laevaremonditehases ammused tuttavad. BLRT Grupi personalidirektori **Heinart Puhkimi** andmetel on ajavahemikus 1998–2006 ühe-, kahe-, kolme- või viieaastasi töö- ja elamislubasid omanud 500 laevaehitajat. Hiljuti annulleeriti 50 ukrainlase töөлuba, sest nad ei soovinud enam Eestis tööl käia.

Tegemist on Eesti konkurentsivõime seisukohalt tähtsa küsimusega, sestap tuleb piiratud ajaks võõrtööjõu värbamine Puhkimi hinnangul muuta lihtsamaks ja kiiremaks. «Migratsiooniameti ja Tööturuametiga on meil suurepärase koostöö, aga seadused hakkavad ajast maha jääma,» viitas Puhkim.

Oluline on teada, et peale tööloa kehtivusaja lõppu ei ole ükski ukrainlane Eestisse elama jäänud.

Eelpool esitatud rahuldatud taotluste arvulistes näitajates pole täpsustatud, kas tegemist on kõrgelt kvalifitseeritud töötajatega või mitte. Toodud näited lubavad aga järeldada, et kolmandatest riikidest on Eestisse tähtajaliselt tööle tulnud peamiselt oskustöölised (*skilled workers*).

Praegused hinnangud on ainult tööandja poolsed, võõrtöölise probleeme ja rahulolu pole Eestis seni uuritud. See on eluvaldkond, millega tuleks kindlasti põhjalikumalt tegeleda.

Integratsioon on kahesuunaline protsess, kus nii sisserändajatel kui ka vastuvõtjatel on teatud õigused ja kohustused. Sotsiaalpartnerid ja riik peavad töötama koos, et hoida ära sisserännanute diskrimineerimine palkade ja töötingimuste osas. Migratsioonipoliitika peab tagama võõrtöötajatele kindla õigusliku seisundi ja tagatud õigused.

8. STATISTILISED ANDMED

Käesolevas peatükis on esmalt esitatud Eesti tööturu üldandmed mõistmaks kolmandate riikide kodanike asendit kontekstuaalselt. Seejärel on pikemalt peatunud rahvuslikul jaotusel ametigrupiti, soo ning regionaalse paiknemise lõikes. Esitatud on Eesti tööturu vakantsid vabade ja uute töökohtade jaotusena aastatel 2004 ja 2005 ning kolmandate riikide tööjõu vajadust on vaadeldud 2012. aasta tööjõuprognosis kontekstis. Viimaks on ära toodud aastatel 2000–2005 välismaalaste pool esitatud taotlused Eestis töötamiseks ning ettevõtlusega tegelemiseks.

2005. aastal oli Eesti tööealise elanikkonna hulgas 607 tuhat tööga hõivatut, neist 503 tuhat Eesti ja ülejäänud 104 tuhat muu riigi kodakondsusega. Teiste riikide kodanike seas oli 37 tuhat Venemaa kodakondsusega töötajat, ülejäänute kodakondsus pole statistikas määratletud. Töötuse määr oli Eesti kodanike seas 6,2% ja muude hulgas 15,2 % (Tabel 1).

Eesti riigis põhinevad kodakondsuse ja rahvuse mõiste erinevatel alustel. Isik, kes on rahvuselt eestlane, võib omada Ameerika Ühendriikide kodakondsust ja on seega kolmandate riikide kodanik. Samal ajal käsitletakse Venemaal sündinud ja vene rahvusest, kuid naturalisatsiooni käigus Eesti kodakondsuse omandanud isikut EL–10 kodanikuna.

Tabel 1. Tööturu üldandmed 2005, Eesti rahvastik vanuses 15-74 tööturu seisundi ja kodakondsuse järgi

	Eesti kodanik	Muu riigi kodanik	Venemaa kodanik	kodakondsus määratlemata	Kokku
Tööjõud	537 200	122 400	44 000	72 000	659 600
..hõivatud	503 600	103 800	36 900	61 500	607 400
..töötud	33 600	18 600	7 100	10 500	52 200
Mitteaktiivsed	315 400	73 600	31 400	38 800	389 000
Tööjõus osalemise määr, %	63	62,5	58,4	65	62,9
Tööhõive määr, %	59,1	53	49	55,5	57,9
Töötuse määr, %	6,2	15,2	16,1	14,6	7,9

Allikas: Statistikaamet

2005. aastal olid Eestis suurimateks rahvusgruppideks eestlaste järel venelased (346 tuhat), ukrainlased (28 tuhat), valgevenelased (16 tuhat) ja soomlased (11 tuhat).

Üksikasjaliku migratsioonistatistika esitamine perioodi 2000–2005 kohta on praegu olemasolevate andmete põhjal võimatu, kuna aastatel 2000–2004 puudus Eestis elukohajärgse registreerimise kohustus. Seetõttu pole peamised sise- ja välisrändesündmused sihipäraselt registreeritud ning vastav statistika tervikuna on ebausaldusväärne. Sellest tulenevalt ei ole Eestil paljuski võimalik lähtuda uurimuse spetsifikatsioonis esitatud andmeesitlusnõuetest ning toodud andmed on paljuski pigem küsitule kontekstuaalset tausta loovad kui konkreetset. 2000. aasta rahvaloenduse andmed võimaldavad võrrelda Eesti

rahvastikku ISCO-88 pea- ja alamgruppides, eristades eestlasi, venelasi ja muid rahvusi (Tabel 2). Vaadates kõrgelt kvalifitseeritud töökohtade jaotust eestlaste ja

Tabel 2. TÖÖTAV RAHVASTIK*, 31. märts 2000; soo, ametiala ja rahvuse järgi (N=375033)

ISCO-88 pea- ja alamgrupid	Eestlased		Venelased		Muud rahvused		Rahvused kokku	
	Mees	Naine	Mees	Naine	Mees	Naine	Mees	Naine
1. SEADUSANDJAD, KÕRGEAMAD AMETNIKUD JA JUHID	33638	18773	7211	4021	2665	1077	43555	23891
11 Seadusandjad ja kõrgemad ametnikud	2035	1674	84	80	42	30	2161	1784
12 Juhid	21047	12289	4709	2661	1645	682	27431	15649
13 Väikeettevõtete juhid	10554	4810	2417	1280	977	365	13959	6458
2. TIPSPETSIALISTID	16565	37041	3493	9538	1139	2253	21214	48882
21 Füüsika, matemaatika ja inseneriteaduse tippspetsialistid	5744	2474	1852	1298	418	245	8022	4021
22 Loodusteaduse ja tervishoiu tippspetsialistid	1550	5217	302	1115	151	300	2004	6638
23 Pedagoogikapetsialistid	3578	13435	586	3861	275	948	4443	18266
24 Muud tippspetsialistid	5554	15817	722	3239	288	755	6568	19829
3. KESKASTME SPETSIALISTID JA TEHNIKUD	18041	35760	4204	11233	1309	2610	23577	49646
31 Füüsika, keemia ja inseneriteaduse keskastme spetsialistid	5412	2749	2081	2085	594	407	8093	5245
32 Loodusteaduse ja tervishoiu abispetsialistid	566	7750	79	3395	33	869	679	12023
33 Pedagoogika abispetsialistid	484	5470	101	1670	36	366	621	7514
34 Muud keskastme spetsialistid	11517	19740	1923	4063	643	959	14098	24784
Juhid ja spetsialistid kokku	68244	91574	14908	24792	5113	5940	88346	122419
6. PÖLLUMAJANDUSE JA KALANDUSE OSKUSTÖÖLISED	8270	4768	591	331	223	164	9090	5266
61 Turule orienteeritud talunikud ja kalapüüdjad	8270	4768	591	331	223	164	9090	5266
7. OSKUS- JA KÄSITÖÖLISED	37944	10033	21831	8108	5473	1660	65313	19816
71 Kaevandus- ja ehitustöölised	15405	622	6784	721	1843	197	24055	1540
72 Metallitööstuse, masinaehituse jms oskustöölised	17333	531	13407	779	3228	152	33999	1463
73 Täppis-, käsi-, trüki- jms oskustöölised	989	874	219	248	66	55	1278	1177
74 Muud oskustöölised	4102	8003	1343	6350	319	1253	5771	15620
8. SEADME- JA MASINA- OPERAATORID	33461	6665	12903	6397	3868	1426	50279	14504
81 Seadmeoperaatorid	4838	684	2036	1067	470	239	7348	1992
82 Masinaoperaatorid ja koostajad	4353	5574	2004	4745	444	1024	6809	11353
83 Mootorsõidukite ja liikurmasinate juhid	24244	402	8840	570	2946	162	36065	1138
Oskustöölised kokku	79675	21466	35325	14836	9564	3250	124682	39586
KOKKU	147919	113040	50233	39628	14677	9190	213028	162005

Allikas: Statistikaamet

* Töötav rahvastik – 15aastased ja vanemad ning teadmata vanusega. ISCO-88 peagrupid 4, 5 ja 9 ning nende alamrühmad ei kvalifitseeru spetsialistide ja oskustöölisena. Andmestikust on välja jäetud 573 töötajat, kelle rahvus on teadmata. Andmed on korrigeeritud 28. augustil 2003.

muulaste lõikes, moodustavad kõrget kvalifikatsiooni nõudvad tööd (juhid, tippspetsialistid ja keskastme spetsialistid) 43% kõigist eestlaste poolt tehtud töödest, samal ajal on venelaste puhul vastav osakaal 29% ja muude rahvusgruppide puhul 31%. Jälgides rahvuste osakaalu ametigrupiti, on eestlasi venelastest või muudest rahvustest silmapaistvalt rohkem esindatud juhtide (ISCO-88 grupp 12) ning finants-, õigus- jm tippspetsialistide hulgas, mis klassifitseeruvad kui ISCO-88 alamgrupp 24 *muud tippspetsialistid*. Samuti on proportsionaalselt enam eestlasi grupis 34 *muud keskastmespetsialistid*. Grupid 24 ja 34 koondavad ülekaalukalt n-ö pehmete erialade spetsialiste, kellel on sotsiaal- ja humanitaarlane ettevalmistus. Siinkohal on sobiv selgitusena lisada, et juhtidele ning tipp- ja keskastmespetsialistidele on kehtestatud riigikeeleoskuse osas kõrgemad standardid – nad peavad oskama eesti keelt vastavalt kõrg- ja kesktasemel.

Oskustööde osakaal kõikidest eestlaste poolt tehtavatest töödest on 27%, samal ajal kui venelastest oskustöölisi on rahvusgrupis 37% ja muude rahvuste esindajaid nende koondgrupis keskmiselt 36%. **Numbrid on kõnekad näitamaks, et mitte-eestlased teevad eestlastest keskmiselt enam oskustöid.** Mitte-eestlased on enam esindatud oskus- ja käsitöölise grupis (7), eriti, mis puudutab alamrühma 72 *metallitööstuse, masinaehituse jms oskustööd*, aga ka *seadme- ja masinaoperaatorite* rühmas (8) tervikuna. Vabade töökohtade statistika on saadav ainult aastate 2004 ja 2005 kohta. Tabelis 3 on lisaks vabade töökohtade näitajatele tervikuna ära toodud ka uued töökohad aastati ning töökohtade kasv 2004. ja 2005. aasta võrdluses.

Võrreldes 2004. ja 2005. aastat, on selgelt nähtav, et viimasel aastal on vabade töökohtade arv oluliselt kasvanud – 2004. aasta 3500 kõrget kvalifikatsiooni eeldava vaba töökoha asemel oli 2005. aastal juba 5000 vaba ametikohta ning oskustöölisele pakuti 16 700 asemel 23 600 töökohta, mis teeb aastaseks kasvuks 550 spetsialisti ja 3900 oskustöölise ametikohta.

Vaadates uute töökohtade osakaalu kõikide vabade töökohtade hulgas, ilmneb, et mõlemal aastal ja pea-aegu kõigi ametigruppide lõikes on uute töökohtade osakaal üle 50%. See on positiivne märk Eesti majanduse arengust. Võrreldes vabu töökohti 2004. ja 2005. aastal, on oluline kasv täheldatav pea-aegu kõikides ametigruppides. Erandlikult kõrge kasv kõrget kvalifikatsiooni eeldavates gruppides on toimunud seadusandjate ja kõrgemate ametnike hulgas; märkimisväärselt on vabade töökohtade hulk kasvanud ka väikeettevõtete juhtide, loodusteaduse ja tervishoiu tippspetsialistide ning füüsika, keemia ja inseneriteaduse keskastmespetsialistide gruppides.

Mis puutub oskustöölisesse, siis enim on uusi töökohti loodud seadmeoperaatorite, kaevandus- ja ehitustöölise, metallitööstuse, masinaehituse jms oskustöölise ning täppis-, käsi-, trüki- jms oskustöölise ametigruppides. Vabade töökohtade juurdekasv on tihedalt seotud nii muutuva vanusestruktuuri kui ka tööjõu väljarändega. Ilmselgelt on rahvastiku vähenemine nii demograafiliste

protsesside kui ka kasvava väljarände tulemusena viinud tööjõu puuduseni mitmetes ametigruppides, iseäranis puudutab see spetsialiste ja oskustöölisi. Tööjõupuuduse lahendamiseks kujuneb kahtlemata suur väljakutse Eesti tööpoliitikale juba lähitulevikus.

Eesti Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel hiljuti valminud uurimuses «**Tööjõuvajaduse prognoos aastani 2012**» tuuakse välja tööjõuvajaduse hinnangulised arvud erinevates majandussektorites aastani 2012. Analüüsi-ühikuks pole selles prognoosis küll mitte ISCO-88 ametigrupid, vaid tegevusala (Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator EMTAK 2003). Seetõttu pole jällegi konkreetsete vabade ametikohtade prognoosime vastavalt antud uurimuse kriteeriumidele võimalik. Samuti puuduvad MKMi prognoosis otsesed hinnangud, missugustes sektorites ja mil määral välistööjõust võiks meie tööjõupuule leevendust oodata. Ometigi võib selle prognoosi põhjal teha teatud kaudseid järeldusi ka kolmandate riikide spetsialistide ja oskustöölise sissetoomise vajaduste ning võimaluste kohta. Uurimuse järgi hinnatakse, et 2012. aastal on Eesti tööjõuturul 625 tuhat tööealist inimest vanuses 15–64 (tööhõives osalemise määraks on 68,2%), mis teeb 26 tuhat uut töökohta, millest suurima osa moodustavad spetsialistidele mõeldud töökohad (159 tuhat -> 178 tuhat, kasv 19 tuhat uut töökohta) ning oskustöölise ametikohad (192 tuhat -> 199 tuhat, kasv 7000 uut töökohta). Aastane vastavate töökohtade juurdekasv oleks keskmiselt 3800. Lisaks tööturu pidevast ümberstruktureerimisest ja ettevõtluse arengust juurde tekkivatele töökohtadele tuleb arvestada ka pensioniealiste osakaalu märkimisväärse kasvuga, eriti teatud tootmisvaldkondades. Kuni aastani 2012 on aastane pensionile siirdujate hulk umbes 11 tuhat ning sellest tulenevalt on aastane tööjõuvajadus 14,5 tuhat. Veelgi enam, sõltuvalt tööjõu väljarändest ja enam kui 10 aastases negatiivsest sündivustrendist, on 2012. aastaks tänasega võrreldes tööturul 44 tuhat tööealist elanikku vähem.

Paljud Eesti ettevõtted peavad investeerima innovatsiooni, et tõsta tööjõu tootlikkust, see omakorda põhjustab muutusi tööjõuturul – suureneb vajadus spetsialistide ja oskustöölise järele ning vähem vajatakse lihttöölisi. Tööjõupuuda püütakse leevendada tootlikkuse tõstmise ning tööjõus osalemise määra kasvatamisega mitteaktiivse tööjõu hulgas, pidades silmas eelkõige noorte, naiste ja pensioniealiste aktiivsemat tööturul osalemise soodustamist. Samal ajal on üheks meetmeks ka välistööjõu ulatuslikum kaasamine Eesti tööjõuturul. Kõikide tegevusalade lõikes on laialdasimat töökohtade juurdekasvu (27 tuhat) oodata tootmissektoris, kus võõrtöölisi võiks olla otstarbekas rakendada spetsialisti ja oskustöölise kvalifikatsiooni nõudvatel ametikohtadel metalli ja metalltoodete, masinate ja seadmete ning transpordivahendite tootmises. Võõrtööjõud võiks vajalik olla ka veonduse, laonduse ja side (nt bussijuhid), tervishoiu ja sotsiaaltöö ning ehituse sektorites. Siiski tuleks tingimata silmas pidada seda, et tegemist pole konkreetsete prognoosidega ning mingisuguseid muid hinnanguid ega prognoose võõrtööjõu kaasamisest pole Eestis tänaseni tehtud.

Tabel 3. Vabad töökohad juhtide, spetsialistide ja oskustöölise ametigruppides 2004–2005

ISCO-88 (COM)		Uued töökohad 2004	Uued töökohad 2005	Vabad töökohad 2004	Vabad töökohad 2005	Vabade töökohtade kasv 2004-2005
Juhid ja spetsialistid						
1	SEADUSANDJAD, KÕRGEMAD AMETNIKUD JA JUHID	377	829	619	1473	138%
11	Seadusandjad ja kõrgemad ametnikud	18	418	145	820	466%
12	Juhid	346	391	455	617	36%
13	Väikeettevõtete juhid	13	20	19	36	89%
2	TIPSPETSIALISTID	711	733	1106	1200	8%
21	Füüsika, matemaatika ja inseneriteaduse tippspetsialistid	159	245	275	370	35%
22	Loodusteaduse ja tervishoiu tippspetsialistid	43	76	66	128	94%
23	Pedagoogikapetsialistid	120	202	263	389	48%
24	Muud tippspetsialistid	389	210	502	313	-38%
3	KESKASTME SPETSIALISTID JA TEHNIKUD	879	952	1739	2357	36%
31	Füüsika, keemia ja inseneriteaduse keskastme spetsialistid	159	194	243	437	80%
32	Loodusteaduse ja tervishoiu abispetsialistid	76	117	149	237	59%
33	Pedagoogika abispetsialistid	39	22	48	65	35%
34	Muud keskastme spetsialistid	605	619	1353	1616	19%
KOKKU		1967	2514	3518	5028	43%
Oskustöölised						
6	PÖLLUMAJANDUSE JA KALANDUSE OSKUSTÖÖLISED	204	293	262	357	36%
61	Turule orienteeritud talunikud ja kalapüüdjad	204	287	262	351	34%
62	Talunikud ja kalapüüdjad ainult elatuseks	0	6	0	0	0%
7	OSKUS- JA KÄSITÖÖLISED	5006	8275	9093	14835	63%
71	Kaevandus- ja ehitustöölised	1790	3429	3300	5616	70%
72	Metallitööstuse, masinaehituse jms oskustöölised	1402	2317	2596	4336	67%
73	Täppis-, käsi-, trüki- jms oskustöölised	83	124	131	220	68%
74	Muud oskustöölised	1731	2405	3066	4663	52%
8	SEADME- JA MASINAOPERAATORID	3933	4494	7366	8460	15%
81	Seadmeoperaatorid	361	697	548	1334	143%
82	Masinaoperaatorid ja koostajad	2414	2375	4569	4476	-2%
83	Mootorsõidukite ja liikurmasinate juhid	1158	1422	2249	2650	18%
KOKKU		9143	13062	16721	23646	41%
Juhid, spetsialistid ja oskustöölised KOKKU		11110	15576	20239	28674	42%

Allikas: Eesti Tööturuamet

Tabel 4. Taotlused Eestis töötamiseks kodakondsuse ja aasta järgi

Kodakondsus		2002	2003	2004	2005	2006 jaan- juuli	KOKKU
EL-15	Soome	193	191	256	252	106	998
	Saksamaa	40	44	78	84	28	274
	Rootsi	34	23	34	52	47	190
	Suurbritannia	41	33	43	43	15	175
	Prantsusmaa	18	14	18	27	18	95
	Taani	14	26	17	22	8	87
	Itaalia	25	16	11	14	13	79
	Holland	9	10	32	10	4	65
	Hispaania	4	7	5	6	6	28
	Iirimaa	5	5	4	4		18
	Belgia	2	3	6	6		17
	Austria	3	2	4	4	1	14
	Portugal	1		1	5	1	8
	Kreeka				1	2	3
	Luksemburg	1					1
	Kokku	390	374	509	530	249	2052
EL-10	Poola	98	124	16	21	29	288
	Läti	6	12	64	132	40	254
	Leedu	9	16	41	72	42	180
	Tšehhi	33	20	4	2	1	60
	Ungari	1	1	6	5		13
	Sloveenia	1			2		3
	Slovakkia				1	2	3
	Kokku	148	173	131	235	114	801
Kolmandad riigid	Ukraina	63	92	75	202	85	517
	Venemaa	34	129	66	57	53	339
	USA	35	69	73	65	39	281
	Norra	18	12	20	12	9	71
	India	8	15	8	19	13	63
	Kanada	10	5	3	16	6	40
	Hiina	6	8	7	4	8	33
	Austraalia	2	5	5	5	2	19
	Jaapan	1	3	6	5	3	18
	Valgevene	3	3	6	3	2	17
	Sveits	2	2	2	7	4	17
	Iisrael	5	3	5		2	15
	Rumeenia	3	1	5	3		12
	Gruusia	2	1		7	1	11
	Nepaal	2	2	3	2	2	11
	Muu	13	14	23	24	13	88
	Kokku	207	364	307	431	242	1552
KOKKU		745	911	947	1196	605	4404

Allikas: Eesti Kodakondsus- ja Migratsiooniamet

Üleüldist immigratsioonitrendi saab jälgida ka KMAsse esitatud töö- ja ettevõtluslubade ning nende rahuldamise statistika põhjal. Elamislubade, mille aluseks on töötamine, taotlemise statistika on olemas aastate 2002–2006 juuli kohta (Tabel 4). EL-15 riikide hulgas on suurima arvu taotlusi läbi aastate esitanud Soome kodanikud, kellele järgnevad Saksa, Rootsi ja Suurbritannia kodanikud. Alates 1. maist 2004, kui Eesti liitus ELiga, on pikaajaliste töölubade taotluste arv EL-15 riikidest üldjoones tõusnud. EL-10 riikide seas on suurima arvu taotlusi esitanud Poola, Läti ja Leedu kodanikud, kuid üldarvud on siiski väga tagasihoidlikud.

Tabel 5. Taotluste arv ettevõtluseks, kodakondsuse ja aasta järgi

Kodakondsus		2003	2004	2005	2006 jaan-juuli	KOKKU
EL-15	Soome	2	101	141	65	309
	Rootsi		15	18	10	43
	Suurbritannia	2	9	20	10	41
	Saksamaa		6	16	4	26
	Itaalia		6	11	7	24
	Taani		4	3	3	10
	Prantsusmaa		3	2	3	8
	Iirimaa		2	2	1	5
	Holland		1	2	2	5
	Belgia		1	3		4
	Kreeka			3		3
	Hispaania		1	1		2
	Austria		1			1
	Portugal		1			1
Kokku		4	151	222	105	482
EL-10	Läti		4	6	1	11
	Leedu		4	2	2	8
	Ungari		1	2		3
	Poola		1	1	1	3
	Kokku		0	10	11	4
Kolmandad riigid	Norra		6	10	5	21
	Venemaa	2	3	4	3	12
	Šveits		1	2		3
	USA		1		2	3
	Austraalia		1			1
	Kanada			1		1
	India		1			1
	Kirgiisia			1		1
	Pakistan			1		1
	Sri Lanka				1	1
	Ukraina			1		1
Kokku		2	13	20	11	46
KOKKU		6	174	253	120	553

Allikas: Eesti Kodakondsus- ja Migratsiooniamet

Suurimat huvi Eestis töötamise vastu kolmandate riikide kodanike seas on üles näidanud Ukraina, Venemaa, USA, Norra, India ja Kanada kodanikud. Mis puutub ukrainlastesse, siis alates Eesti ühinemisest ELiga on täheldatav oluline huvi kasv Eestis töötamise vastu. Ülejäänud kolmandatest riikidest on aastati laekunud 10 või vähem taotlust Eestis töötamiseks.

Välisriikide kodanike taotlused Eestis ettevõtluse alustamiseks on võrreldavad alates aastast 2003. Tabelis 5 on esitatud selliste elamislubade taotluste arv aastati EL-15, EL-10 ja kolmandate riikide kodanike võrdluses.

Lõpuks on ära toodud ka keeldumised Eestis töötamiseks ajavahemikus 2003–2006 juuli (Tabel 6). Tuleb mõõnda, et keeldumisi on olnud äärmiselt vähe. Praktiliselt on kõik taotlused Eestis töötamiseks rahuldatud. Sellest tulenevalt võib taotluste arvu ja päritolu järgi teha umbkaudseid järeldusi ka Eestis viimastel aastatel realselt tööle asunud ja ettevõtlust alustanud välismaalaste kohta.

Tabel 6. Keeldumised Eestis töötamiseks, kodakondsuse ja aasta järgi

Kodakondsus		2003	2004	2005	KOKKU
EL-15	Prantsusmaa		1		1
EL-10	Tšehhi	1			1
Kolmandad riigid	Venemaa	1	2	1	4
	Valgevene		1		1
	Israael		1		1
	Ukraina		1		1
	USA		1		1
	India			1	1
	Nepaal			1	1
KOKKU		2	7	3	12

Allikas: Eesti Kodakondsus- ja Migratsiooniamet

Kahjuks pole olemas statistikat Eestis töötamiseks ja ettevõtluse alustamiseks tehtud taotluste kohta ametigrupiti ega sooti.

Lõpetuseks paar tähelepanekut kolmandate riikide kodanike regionaalse paiknevuse eripära kohta Eestis. Isegi juhul, kui hiljutist statistikat ei eksisteeri, saab teha mõningaid järeldusi lähtuvalt mitte-eestlaste proportsioonist Eesti erinevates piirkondades. Täheldatav on äärmiselt suur diferentseeritus eestlaste ja mitte-eestlaste asupaikade vahel sõltuvalt nõukogudeaegsest tööstuse struktuurist. Kirde-Eestis on kunagise NSVLiidu päritolu elanikkonda 80% (Narvas 96%), ka Harjumaal ulatub mitte-eestlaste osakaal 41%-ni (Tallinnas 45,5%). Samal ajal on Lääne-Eestis mitte-eestlasi ainult 2% ning ka Lõuna-Eestis vaid 5–6%. (Statistikaamet 2005)

9. TEISED RELEVANTSED ASPEKTID

• Väljaränne

Migratsiooni kaks erinevat poolt – sisseränne ja väljaränne – on teineteisega lahutamatu seotud. Tegelikult on Eesti viimase kümne aasta jooksul kogunud rohkem emigratsiooni kui immigratsiooni ning kõikide prognooside kohaselt on väljaränne ka lähitulevikus üks olulisemaid Eesti rahva arvu ja kohaliku tööjõuvaru mõjutajaid.

Selleks, et adekvaatsemalt hinnata olukorda seoses vajadusega immigrantide järele kolmandatest riikidest ning Eesti riigi suutlikkust neid tööle kutsuda, on kindlasti vaja paremat ülevaadet Eesti migratsioonivoogudest. Kahjuks puudub viimase kuue aasta lõikes usaldusväärne andmestik ka väljarände kohta. On vaid teada, et Soomes on Eestist tulnud töötajaid hinnanguliselt vähemalt 30 000 ning teised suuremad väljarände sihtriigid on Iirimaa, Suurbritannia, Rootsi ja Norra.

Väljarändajaid, kes lähevad pikemaks perioodiks kui kuus kuud, registreeritakse oluliselt täpsemini vastuvõtvas ehk migratsiooni sihtriigis. Seda tänu elamisloa töötamiseks taotlemistele ja vastavalt E-101 sertifikaadile, sest sarnaselt Eestile ei registreeri ka teised riigid lühiajalist riigis viibimist ega töötamist. Teisalt, nii nagu paljude teiste ELi riikide kodanikel, pole ka Eesti kodanikel mingit motivatsiooni ametlikult teatada kodumaalt lahkumisest.

1990ndate aastate algusest kuni senini on Eestile olnud peamiseks tööemigratsiooni sihtriigiks Soome. Migratsiooninäitajad tõusid märgatavalt pärast Eesti liitumist ELiga 1. mail 2004. Soome rahvastiku statistika ei näita täpset Eesti päritolu töötajate arvu. Statistikas on mitmeid puudujäärke, kuna Teenuste ja tööjõu vaba liikumise direktiiv lubab Soome juhtumil lühiajalise töötamise ja teenuse osutamise jätta Rahvastikuregistris registreerimata (Valitsuse Raport, 2006). 2005. aastal elas Soomes alaliselt 15 459 Eesti kodanikku (Soome Statistika) ning 3 795 lähetatud töötaja sertifikaadi omanikku (Soome Pensionikeskus). Lühiajaliste lepingutega töötajate ja hooajatööde tegijate kohta ei antud mitte mingisuguseid ametlikke andmeid. Eesti ajakirjanduses on mitmel korral väidetud, et Soomes töötab pidevalt umbes 30 000 Eestist pärit inimest. Kõige suurem kaotus Eesti kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu lahkumisel Soome tööle puudutab arste ja õendusala spetsialiste, muusikaõpetajaid ning orkestrite- ja laulukooride dirigente; oskustöölise osas ehitajaid ja bussijuhte.

• Rahvusvahelised kokkulepped

Uusi võimalusi õppimiseks ja töötamiseks kolmandates riikides pakuvad ka rahvusvahelised kokkulepped. Eestil on riigi tasandil sõlmitud kaks kokkulepet, mis käsitlevad töötamisõigusega turismi (*Working holiday scheme*). Kokkulepe **Austraaliaga** jõustus 2005. aastal; kokkulepe **Uus-Meremaaga** sõlmiti sügisel 2006. Nimetatud lepped võimaldavad noortel vanuses 18–30 eluaastat reisida ja töötada teises riigis lihtsustatud tingimustel. Kokkulepete kohaselt saavad nimetatud vanuses isikud kuni aastase kehtivusajaga viisa, mis on mõeldud

eelkõige keele õppimiseks ning maaga tutvumiseks, kuid võimaldab ka lühiajalist töötamist. (Välisministeerium)

• **Elanikkonna määratlemine ja dokumenteerimine**

See teematika ei ole küll otseselt uurimuse teemaga seotud, kuid pakub huvi kahest aspektist: a) näidata, millised muudatused on Eestis toimunud ennast määratlemata jätnud välismaalaste hulgas ja b) kuidas on mõjutanud Eesti ELi liikmelisus huvi Eesti kodanikuks saamise vastu.

Eesti elanikkonna dokumenteerimine algas kohe pärast Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist, sest inimestel oli kiiresti vaja Eesti riigi dokumente. Kuna kodanikkonna määratlemine tugineb õigusliku järjepidevuse põhimõttele, siis alustati elanikkonna dokumenteerimist just Eesti kodanikele dokumentide andmisega. Esimesed Eesti kodaniku passid väljastati KMA poolt 1992. aasta juulikuus ja järgneva kolme aasta vältel said pea-aegu kõik passiealised kodanikud Eesti Vabariigi passi.

Välismaalaste olukord oli märksa keerulisem. 1990ndate aastate alguses moodustasid Eesti elanikkonnast ühe kolmandiku määratlemata kodakondsusega välismaalased. Nendeks olid väga erinevatest rahvustest inimesed, kes olid viiekümne aasta vältel asunud Eestisse elama kõikjalt kunagise Nõukogude Liidu aladelt. Määratlemata kodakondsusega välismaalaste dokumenteerimine algas 1990. aastal, mil jõustus Immigratsiooniseadus, mis sätestas elamislubade väljastamise välismaalastele, kes soovisid Eestis elada. Määratlemata kodakondsusega välismaalaste dokumenteerimise esimese perioodi 1993–1998 vältel omandas osa nendest Eesti kodakondsuse, osa mõne muu riigi kodakondsuse. Selle protsessi tulemusena vähenes määratlemata kodakondsusega isikute protsent 32-lt 13-le. 1993–1996 said kõik Eestis elavad välismaalased elamisload, millest enamik olid tähtajalised. 1996. aastal hakkas KMA määratlemata kodakondsusega välismaalastele väljastama välismaalaste passe – kehtivat reisidokumenti, mis võimaldas nii reisida kui ka isikut tõendada. Kahe aasta jooksul omandas valdav osa seni määratlemata kodakondsusega välismaalastest nimetatud reisidokumendi. Kogu selle protsessi seaduslikuks aluseks oli 1993. aastast alates kehtima hakanud Välismaalaste seadus ning 2000. aastast alates Isikut tõendavate dokumentide seadus. On huvitav ära märkida, et Välismaalaste seadust on viimase viie aasta jooksul muudetud ja täiendatud 22 korda.

Järgmise kahe aasta, 1998–2000 jooksul väljastati kõikidele seni Eestis ajutist elamislooma omanud välismaalastele alalised elamisload. Neljas välismaalaste dokumenteerimise laine algas 2004. aastal, mil lõppes suure hulga välismaalaste tähtajaliste elamislubade ja välismaalaste passide kehtivusaeg. KMA hakkas väljastama välismaalastele uue disaini ja suurema turvalisusega dokumente. 2005. aastal kasvas välismaalase passi taotluste arv 2004. aastaga võrreldes 2,6 korda ning taotletud isikutunnistuste arv suurenes 13%. KMA jaoks on tegemist välismaalaste dokumenteerimise järjekordse eduka kampaania korraldamisega.

Välismaalasi dokumenteerivad KMA regionaalosakonnad ja -bürood, postikeskus, välismaalaste dokumenteerimise osakond ning dokumenditrüki osakond. Regionaalüksused ja postikeskus võtavad vastu taotlusi ning otsustavad korduvdokumentide väljastamise. Välismaalaste dokumenteerimise osakond menetleb elamis- ja töölubade taotlusi ning keerukamaid juhtumeid. Dokumenditrüki osakond trükib välismaalse reisidokumente ja elamisloakleebiseid. KMA väljastab välismaalastele isikutunnistusi, välismaalase passe, ajutisi reisi-dokumente ja meresõidutunnistusi.

Paralleelselt eelpool kirjeldatud väga töömahuka tegevusega valmistab KMA ette uusi biomeetrilisi identifikaatoreid sisaldavate dokumentide, nn kolmanda põlvkonna dokumentide, kasutuselevõttu. Tänu KMA tõhusale tegevusele edeneb välismaalaste dokumenteerimine väga hästi, aga olukord välismaalaste integreerumisel Eesti ühiskonda nii edukas ei ole.

Väga lühidalt mõned olulised aspektid **Eesti kodakondsuse** kohta: põhineb veresugulusel (*ius sanguinis*); topeltkodakondsus pole lubatud; kodakondsus omandatakse sünniga, Eesti kodaniku poolt lapsendamise korras või naturalisatsiooni korras. 2000. aastal jõustus Kodakondsuse seaduses säte, mis lihtsustab naturalisatsiooni korras Eesti kodakondsuse saamist alla 15 aastasele alaealisele, kes on sündinud Eestis pärast 1992. aasta 26. veebruari ega ole kuulunud ühegi riigi kodakondsusesse. Sellise taotluse esitamise õigus on lapse vanematel, üksi last kasvataval vanemal või lapsendajal, kes on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ega kuulu ühegi riigi kodakondsusesse. Nimetatud muudatuse alusel on Eesti kodakondsuse saanud 6000 last.

Enamik naturalisatsiooni korras kodakondsuse saanutest on olnud määratlemata kodakondsusega isikud. Viimastel aastatel on Eesti kodakondsuse saamiseks esitatud sooviavalduste arv suurenenud. Välismaalaste märgatavat huvi kasvu Eesti kodakondsuse saamise vastu on täheldatud seoses Eesti saamisega ELi liikmeks. Taotluste arvu kasvu on osaliselt mõjutanud ka naturalisatsiooni-protsessi lühendamine 2004. aastal seniselt kaheteistkümnelt kuult kuuetele kuuetele.

2005. aasta jooksul vähenes kehtiva elamisloaga ja määratlemata kodakondsusega inimeste arv 14 536 võrra. Eesti kodakondsuse saamiseks tuleb soovijal sooritada eesti keele ning Eesti Vabariigi põhiseaduse ja Kodakondsuse seaduse tundmise eksam. Eksameid korraldab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsiooni-keskus. 2005. aastal registreeriti KMA-s 6752 Eesti kodakondsuse saamise taotlust ning Vabariigi Valitsus andis kodakondsuse 7072-le isikule. Ajavahemikus 1992–2005 võttis KMA vastu 146 084 Eesti kodakondsuse saamise taotlust. Vabariigi Valitsuse otsusega on samal perioodil antud Eesti kodakondsus 138 246 isikule. Eesti kodakondsusest on vabastatud kokku 2 679 isikut ning kodakondsuse andmisest on Vabariigi Valitsus keeldunud 605 korral.

10. JÄRELDUSED

► Praegu olemas olev rändestatistika ei anna rahuldavat informatsiooni Eestis viibiva kolmandatest riikidest tulnud tööjõu kohta üldiselt (koguarv) ega detailides (elu- ja töökoht Eestis, haridus, professionaalsed oskused, vanus, sugu jms) ning pole seetõttu abiks ei järelduste ega ettepanekute tegemisel selle kohta, kuidas jätkata ja edendada immigratsioonipoliitikat kolmandate riikide võõrtööjõu suhtes.

► Rahvastiku registreerimise süsteem vajab üldist ja põhjalikku (sh kolmandatest riikidest saabujate registreerimine) ümberkujundamist ning rakendamist. Rahvaloenduste läbiviimine iga 11 aasta järel pole selgelt piisav selleks, et tagada Eesti rahvastiku kohta kogutavate rändeandmete baasil konstruktiivne tööjõuvajaduse planeerimine.

► Teatud ettevalmistused rahvastiku andmebaasi asutamiseks on küll tehtud, kuid senini pole reaalset rakendamist. Eesti Statistikaamet püüab genereerida rändestatistika andmebaasi puuduva perioodi 2000–2004 kohta teiste registrite (Maksu- ja Tolliamet jt) abil. On selge, et seda ei suudeta täielikult taastada. Järgmine rahvaloendus, mis toimub 2011. aastal on pärast 2000. aastat esimene kord, kui rahvastiku kohta kogutakse põhjalikke andmeid.

► Koostöö erinevate migratsiooni korraldavate ja andmete kogumisega tegelevate asutuste vahel peaks täiustuma ja paremaks muutuma ning andmevahetust tuleks edendada ühise andmebaasi, mis sisaldaks nii immigratsiooni kui ka emigratsiooni statistikat, loomise suunas.

► Elukohast teatamise kohustus on küll seadusega sätestatud, kuid miski ei garanteeri, et see tegelikkuses toimiks. Inimestel peaks olema motivatsioon oma elukoha teatamiseks. Teistes riikides, nt Rootsis, Soomes ja Hollandis, on registreerimine motiveeritud vastastikusel seoses olevate andmebaaside funktsioneerimisega. See tähendab, et isik, kes muudab oma elukohta, ei saa ühtki avalikku teenust, kui ta ei teata oma uuest elukohast. Samal ajal, kui aadress muutub kas või ühes registris (nt riiklik kindlustusamet), saavad kõik teised ühenduses olevad registrid uuendatud andmed. Samalaadset süsteemi peaks rakendatama ka Eestis.

► Kuna kontroll tööandjate ja töövõtjate üle on nõrk, siis pole võimalik tagada, et kolmandate riikide võõrtöötajate töötingimusi ja töötamise õigusi on järgitud ning muud nõuded (sh vajaliku keeleoskuse saavutamine) täidetud. Kaugel pole ka aeg, kui Eesti peab aru andma, kuidas on korraldatud ning kuidas tagatakse välismaalaste toimetulek Eestis ning kuidas nad integreeruvad.

► Kontrollimehhanismid nii kohaliku ja ka võõrtööjõu töötamise õiguste ja kohustuste üle peaksid olema ette valmistatud, et kaitsta Eesti tööturгу; samuti selleks, et hoida Eesti kui meeldiva töökeskkonnaga riigi mainet.

► Ekspertid kalduvad peamiselt toetama seisukohta, et Eesti võõrtöajõupoliitika peab olema range. See on selgitatav raskustega, mida Eestil tuleks kogeda uute immigrantide ühiskonda integreerimisel. Kuna Eestis on ikka veel probleemiks nõukogude perioodi immigrantide ühiskonda integreerimine, siis on valitsevaks laialdane arvamus, et lahendame kõigepealt olemasolevad probleemid ja alles pärast seda võime olla rohkem avatud täiendavale immigratsioonile. Eestil lihtsalt pole vahendeid garanteerimaks uutele immigrantidele sotsiaalkindlustust.

► Mõnede ekspertide arvamuse kohaselt on kolmandate riikide tööjõu immigratsioon majanduslikult tõhus ainult lühiajaliselt. See võiks aidata lahendada tööjõu puudujääki, mida prognoositakse 2010–2020, mil jääb pensionile terve põlvkond nõukogude perioodi esimesel poolel saabunud sisserändajaid. Pikemas perspektiivis võivad suuremad hulgad uusi immigrante minna ühiskonnale kulukamaks, kui nad oma tööga on suutelised tulu tooma.

► Väga oluline on oma inimressursi parem kasutamine: mitteaktiivsete inimeste toomine tööjõuturule (Eestis oli 2005.a tööhõivemäär 64%) ning avalikus sektoris dubleerimise lõpetamine.

► Riigieelarves tuleks suurendada kutseõppe ja tehnilise kõrghariduse finantseerimist, et tulevikus kasvaks ka Eesti oma oskustöölise arv.

► On vaja pöörata rohkem tähelepanu innovatsioonile ja töö tootlikkuse tõusule.

► Kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kui Eestile vajaliku potentsiaalse võõrtöajõu riiki sisenemise ja riigis viibimise ning töötamise kohta oleks väga soovitatav riiklikul tasandil välja töötada selged kriteeriumid, paindlikumad regulatsioonid ja vähem aega nõudvad protseduurid, samuti üheselt mõistetavad definitsioonid, täpsustada terminoloogia ja viia valdkonnapoliitikad euroopalikku konteksti.

LISAD

Lisa A: Küsimustik kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate Euroopa Liidu liikmesriikidesse sisenemise tingimuste kohta rohkem kui kolmeks kuuks tehtavaks palgatöök

EESTI VASTUSED MIGRAPOL 120 KÜSIMUSTIKULE *

1. *Kas Teie rahvuslikus seadusandluses eksisteerivad spetsiaalsed reeglid kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate (v.a uurijad „researches” Nõukogu direktiivi 2005/71/EC mõttes) riiki sisenemisel ja vastuvõtmise reguleerimisel ja/või selle lihtsustamisel?*

Eesti seadusandluses ei ole kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kohta spetsiaalseid reegleid värbamise ega sisenemise lihtsustamise osas, küll aga on seaduses loetletud mõned kategooriad lühiajalisi töötajaid, kellel on lubatud Eestis töötada ilma tööloata (viisa alusel) ja kes klassifitseeruvad kui kõrgelt kvalifitseeritud töötajad (õpetajad, uurijad, eksperdid, nõunikud, konsultandid jt).

2. *Kui vastasite esimesele küsimusele “jah”, siis palun täpsustage:*
 - a. *Reeglistiku pealkiri ja õiguslik laad (seadusandlik, regulatiivne, administratiivne ringkiri, lihtsalt praktika), mis lubab nii ligipääsu mööndusi kui ka põhjused, mille pärast neid kohaldata (palun lisage oma vastusele teksti koopia oma riigi keeles ja, kui võimalik, ka inglise keeles). Kui eksisteerib rohkem kui üks protseduur (näiteks, suunamine majanduse erinevatele sektoritele ja/või taotlemine spetsiaalsetest kohtadest), palun esitage teavet kõige kohta, samuti põhjused, miks sellised erinevused on (palun, tehke samuti ka vastates küsimuse 2 teistele punktidele).*

It is stated in the Aliens Act § 13² par 1.

See regulatsioon on sätestatud Välismaalaste seaduses §13²

Lühiajaline Eestis töötamine

- Välismaalased, kes saavad Eestisse kas viisa alusel või viisa-vabal alusel (rahvusvaheline leping) võivad taotleda registreerimisel luba lühiajaliseks töötamiseks Eestis.
- Lühiajaline töötamine ei tohi ületada perioodi kuus kuud ühes aastas. Välismaalane, kes viibib Eestis elamisloa alusel, ei tohi registreerida Eestis lühiajalist töötamist. Sellisel juhul peab välismaalane töötamiseks taotlema elamisluba töötamiseks.

*Küsimustik koos Eestipoolsete vastustega oli SSSIII juhendmaterjalide lisa ja vastavalt uurimuse ettenähtud struktuurile kannab pealkirja Lisa A. Tegemist on töö autorite vaba tõlkega

- Lühiajaline töötamine Eestis peab olema registreeritud enne, kui taotletakse pika-ajalist viisat. Taotlus lühiajalise töötamise registreerimiseks tuleb esitada järgmistel juhtudel:
 - töötamiseks õpetaja või õppejõuna haridusasutuses, mis vastab Eesti õigusaktides kehtestatud nõuetele, selle institutsiooni kutse alusel;
 - töötamiseks loomingulise tegevuse alal või teadlasena, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus või kogemus;
 - välismaise otseinvesteeringu teostamiseks; Eestis välismaa äriühingu filiaali asutamiseks või ümberpaiknemise korras esindusõiguse või juhtimisfunktsiooni teostamiseks Eestis registreeritud äriühingus, mis kuulub rahvusvahelisse kontserni;
 - töötamiseks sportlase, treeneri, spordikohtuniku või sporditöötajana vastava spordialaliidu kutsel;
 - töötamiseks eksperdi, nõustaja või konsultandina, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus;
 - töötamiseks seadmete paigaldaja või oskustöölisena, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus ja välismaalase Eestis töötamine on vajalik, lähtudes riiklikest huvidest, Vabariigi Valitsuse liikme ettepanekul siseministri otsuse alusel;
 - tegevuseks riig- või kohaliku omavalitsuse asutuse osalusega rahvusvahelise koostööprogrammi raames;
 - töötamiseks põllumajandussaaduste töötlemisega seotud hooajataödel;
 - töötamiseks lapsehoidja või koduabilisena;
 - töötamiseks kutseõppe eesmärgil praktika korras;
 - välisriigi diplomaatilise esinduse teenindamiseks Välisministeeriumi loal;
 - rahvusvahelise lepingu alusel.

Väljavõte Välismaalaste seadusest:

§13². Lühiajaline Eestis töötamine

(1) Ilma tööloata ja elamisloata töötamiseks võib Eestis töötada välismaalane, kellel on seaduslik alus Eestis viibimiseks, välja arvatud elamisluba, ja kelle töötamine on siseministri poolt määrusega sätestatud korras enne tööle asumist registreeritud Kodakondsus- ja Migratsiooniametis ning see ei ületa kuut kuud aasta jooksul, järgmistel juhtudel:

- 1) õpetaja või õppejõuna töötamiseks Eestis õigusaktidega kehtestatud nõuetele vastavas õppeasutuses selle õppeasutuse kutsel;
- 2) loominguliseks või teaduslikuks tegevuseks, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus või kogemus;

- 3) [välja jäetud – [RT I 2004, 28, 189](#) – jõust. 1.05.2004];
- 4) välismaise otseinvesteeringu teostamiseks, Eestis välismaa äriühingu filiaali asutamiseks või ümberpaiknemise korras esindusõiguse või juhtimisfunktsiooni teostamiseks Eestis registreeritud äriühingus, mis kuulub rahvusvahelisse kontserni;
- 5) sportlane, treener, spordikohtunik või sporditöötaja erialaseks tegevuseks vastava spordialaliidu kutsel;
- 6) ekspert, nõustaja, konsultant, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus;
- 6¹) seadmete paigaldaja või oskustöoline, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus ja välismaalase Eestis töötamine on vajalik, lähtudes riiklikest huvidest, Vabariigi Valitsuse liikme ettepanekul siseministri otsuse alusel;
- 7) tegevuseks riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuse osalusega rahvusvahelise koostööprogrammi raames;
- 8) töötamiseks põllumajandussaaduste töötlemisega seotud hooajatöödel;
- 9) töötamiseks lapsehoidja või koduabilisena;
- 10) töötamiseks kutseõppe eesmärgil praktika korras;
- 11) välisriigi diplomaatilise esinduse teenindamiseks Välisministeeriumi loal.

b. *Kuidas on kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kategooria defineeritud ja millised on kriteeriumid (kompetents, miinimumpalk jne) täitmaks korda, et saada kasu spetsiaalsest skeemist (palun kirjutage oma riigikeeles – ja, kui võimalik, inglise keeles – terminid ja definitsioonid kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kohta)? Kas sarnased skeemid on kasutusel ka teiste kategooriate (nt oskustöölised, sportlased, näitlejad jt) kohta?*

Kategooria kõrgelt kvalifitseeritud töötajad ei ole Eesti seadusandluses defineeritud. Seaduses on loetletud kindlad elukutsed ja mõningaid nendest võib ülekantud tähenduses käsitleda kui kõrgelt kvalifitseeritud töötajaid. Põhikriteeriumiks on see, et isik omaks nõutud kvalifikatsiooni ja ta võib Eestis töötada ainult kuus kuud.

Jah, sama skeem on kasutusel ka teiste kategooriate puhul (sportlased, näitlejad, oskustöölised jt).

c. *Kas te taotlete kvoote ja/või põhimõttelist kogukonna eelistust (majanduslike vajaduste test) kui eeltingimust selliste töötajate määramiseks/lubamiseks? Konkreetsemalt öeldes, kas määramine/lubamine*

on seotud spetsiaalse tööga või peab kõrgelt kvalifitseeritud töötajale andma tööloa, nt silmas pidades tööturul teatud tööde/sectorite tühjade kohtade täitmist?

Sellest ajast alates, kui me ei anna lühiajalistele töötajatele elamislubasid, ei taotleta nende jaoks ka immigratsiooni kvooti. Sisenemine on seotud konkreetse elukutsega.

- d. Kirjeldage viisade ning elamis- ja töölubade saamise protseduure, ning individuaalseid eeliseid, mis on kõrgelt kvalifitseeritud töötajal võrreldes üldiste protseduuridega. Täpsustage oma vastuses:
- kui taotlus (esitatud vastuvõtva riigi tingimustele vastavalt viibimaks seal seaduslikult) on aktsepteeritud;
 - kompetentne institutsioon viisa või elamisloa andmiseks: kas see kohustab kompetentset institutsiooni suhtuma immigratsiooni nagu tavaliselt/harilikult või kui spetsiaalsesse teenusesse?
 - kui tööandja mängib selles protseduuris rolli (näiteks esitades kasu saamise nimel kõrgelt kvalifitseeritud töötaja riiki sisenemise taotluse, tõendades asjasse puutuva isiku kompetentsi ja oskusi, olles garant faktile, et isik omab piisavalt ressursse jms);
 - sisenemistaotluse tingimused (näiteks ressursid), mida uurija peab täitma ja dokumendid, mida ta peab taotlusele lisama (diplomite koopiad, töölepingud jms) ning kas need peavad olema tõlgitud vastuvõtva maa ametlikku keelde;
 - kõrgelt kvalifitseeritud töötajale antava viisa ja/või elamis- ja tööloa ajaline kehtivusaeg ning uuendamisvõimalused. Palun konkreetset täpsustada, kas esineb maksimaalseid piiranguid (ajutine elamisluba) või kui elamisluba on alguses ajutine, kas see võib hiljem muutuda alaliseks (viimasel juhul, kui pika aja pärast ja millistel tingimustel);
 - kas töötajate sisemisel mobiilsusel on piiranguid (sektor, tegevusala, amet, regioon jne, ning kui on, siis kui kauaks);
 - juhul, kui kõrgelt kvalifitseeritud töötaja kaotab töö ja/või tööleping lõpeb, kas sel juhul on talle teatud perioodiks (nt kolm kuud) garanteeritud võimalus otsida teist tööd samas ELi asukohariigis?

Vaadake punkti 2a.

- e. Täpsustage, kas kõrgelt kvalifitseeritud töötaja võib saada tööloa lisaks viisale või elamisloale või seadused ei võimalda nendel töötajatel elama asumist ja nad võivad tegeleda ainult palgatööga (ühendatud töö- ja elamisluba, elamisluba võimaldab juurdepääsu tööturule jne).

Kui nad kuuluvad teatud töötajate kategooriasse (nt õpetajad või uurijad) ning nad soovivad Eestis töötada maksimaalselt kuus kuud, siis nad ei vaja tööloa ega elamisluba.

- f. Kas kõrgelt kvalifitseeritud töötajale on antud selle spetsiifilise protseduuri raamistikus soodustus, milleks on õigus perekonna taasühinemisele.

Palume lähemalt selgitada neid võimalusi, mis töötajal selleks on ning kas asjakohane oleks rohkem soodsam kokkulepe kui üldine õigus ja kas perekonnaliikmetele võimaldatakse töötamist.

Ei, nendel ei ole sellist soodustust, kuna vastavalt direktiivile peab sponsor elama ELi liikmesriigis vähemalt kaks aastat tähtajalise elamisloa alusel. Lühiajaline töötamine ei tohi kesta kauem kui kuus kuud aastas.

g. Kas individuaalselt edastatud teave ja reklaam annab kõrgelt kvalifitseeritud töötajatele parema ettekujutuse spetsiifilistest meetmetest (täpsustage oma vastuses, milliseid vahendeid on kasutatud, nt interneti koduleheküljed, ühiskondlikud sihtgrupid, millistes keeltes on informatsioon kätte saadav).

Kogu vastav informatsioon on kätte saadav Kodakondsus- ja Migratsiooniametis (KMA). KMA kodulehel on ka teave lühiajalise töötamise kohta Eestis.

3. *Kui vastus esimesele küsimusele oli „ei”, siis palun täpsustada kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate riiki sisenemise ja seal viibimise reegleid.*

Üldised reeglid (samuti kõrgelt kvalifitseeritud töötajatele, kui nad tahavad Eestis töötada kauem kui kuus kuud) tähtajalise elamisloa taotlemiseks on järgmised:

- Välismaalane esitab tähtajalise elamisloa taotluse Eesti välisesindusele, kes edastab selle pärast taotleja isiku tuvastamist menetlemiseks Kodakondsus- ja Migratsiooniametile. Tähtajalist elamisluba võib taotleda:
 - eestlane, tema abikaasa ja alaealine laps;
 - Eesti kodaniku abikaasa ja alaealine laps;
 - Eestis elamisloa alusel elavast välismaalasest põlvnev alla 12 kuune laps (talle taotletakse);
 - välismaalane, kes viibib Eestis riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuse osalusega rahvusvahelise programmi raames;
 - välismaalane, kes viibib Eestis tähtajalise elamisloa alusel ja taotleb uut tähtajalist elamisluba;
 - välismaalane, kellele on Kodakondsus ja Migratsiooniamet selleks erandina loa andnud tingimusel, et välismaalasel puudub mõjuvatel põhjustel võimalus taotleda elamisluba Eesti välisesinduses;
 - välismaalane, kellele on siseminister Vabariigi Valitsuse liikme motiveeritud ettepaneku alusel selleks loa andnud põhjusel, et tema Eestisse saabumine on vajalik, lähtudes riiklikust huvist;
 - välismaalane, kes on riigi kodanik, kellega Eesti on sõlminud lepingu viisavaba liikumise kohta või kelle puhul Eesti on ühepoolselt loobunud viisanõudest, ning nimetatud välismaalase abikaasa ja alaealine laps;
 - USA või Jaapani kodanik ning tema abikaasa ja alaealine laps;
 - välismaalane, kes asus Eestisse elama enne 1990. aasta 1. juulit ega ole pärast nimetatud tähtaega lahkunud elama mõnda teise

riiki ning kellele ei ole keeldunud elamisloa andmast või elamisloa pikendamast või kelle elamisloa ei ole tunnistatud kehtetuks.

- Eesti ei ole defineerinud kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kategooriat. Vastavalt üldregulatsioonile võib välismaalasele anda elamisloa töötamiseks Eestis registreeritud tööandja juures töökohal, mida ei ole kahe kuu jooksul avaliku konkursi korras ja riiklikku töövahendusteenust kasutades täidetud esitatavate kvalifikatsiooni- ja kutseoskuskriteeriumidele vastava Eesti kodaniku või Eestis elamisloa alusel elava välismaalasega. Tööandja taotluse korral edastab Tööturuamet vastava kinnituse KMA-le välismaalasele elamisloa töötamiseks andmiseks.
- On loetletud mõnede elukutsete esindajad, kellele ei kohaldata eelmises lõigus loetletud nõudmisi. Ilma kahekuulise avaliku konkursi nõudeta ja ilma TTA kinnitusega võib KMA anda elamisloa töötamiseks välismaalasele, kes on:
 - vaimulik, nunn või munk usulise ühenduse kutsel kooskõlastatult Siseministeeriumiga;
 - Välisministeeriumi poolt akrediteeritud ajakirjanik;
 - isik, kellel on välislepingust tulenev õigus töötada Eestis ilma tööloata;
 - õpetaja või õppejõud töötamiseks Eestis õigusaktidega kehtestatud nõuetele vastavas õppeasutuses selle õppeasutuse kutsel;
 - loominguiline töötaja või teadlane, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus või kogemus;
 - välismaise otseinvesteeringu teostaja, Eestis välismaa äriühingu filiaali asutamiseks või ümberpaiknemise korras esindusõiguse või juhtimisfunktsiooni teostamiseks Eestis registreeritud äriühingus, mis kuulub rahvusvahelisse kontserni;
 - sportlane, treener, spordikohtunik või sporditöötaja, kes on saanud vastava spordialaliidu kutsel;
 - ekspert, nõustaja või konsultant, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus;
 - seadmete paigaldaja või oskustöölaine, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus ja välismaalase Eestis töötamine on vajalik, lähtudes riiklikest huvidest, Vabariigi Valitsuse liikme ettepanekul siseministri otsuse alusel;
 - tegev riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuse osalusega rahvusvahelise koostööprogrammi raames;
 - välisriigi diplomaatilise esinduse teenindaja Välisministeeriumi loal;
 - lähetatud töötaja.
- Elamisloa töötamiseks garanteerib välismaalasele õiguse viibida ja töötada Eestis vastavalt elamisloas kehtestatud tingimustele.
- Välismaalasele võidakse anda tähtajaline elamisloa töötamiseks kuni kaheks aastaks konkreetse tööandja juures. Tööluba elamiseks on võimalik

- Aastane immigratsiooni kvoot on piirarv, mille kohaselt ei tohi välismaalaste immigratsioon Eestisse ületada aastas 0,05 % alalise rahvastiku arvest. Immigratsiooni kvoodi alla ei kuulu
 - välismaalased, kes on etnilised eestlased;
 - Euroopa Liidu, Ameerika Ühendriikide, Norra, Islandi, Šveitsi ja Jaapani kodanikud.

Siseminister võib asjaomaste ministrie põhjendatud ettepanekul vabastada immigratsiooni kvoodi alt isikud, kelle saabumine Eestisse on vajalik rahvuslikes huvides majanduse, hariduse, teaduse või kultuuri edendamiseks.

4. Kas Teil on statistilisi andmeid kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate viisade ja/või elamislubade töötamiseks kohta?

Statistilised andmed elamisloa töötamiseks taotlemise kohta välismaalastele, kes ei vaja TTA nõusolekut ega kuulu avaliku konkursi alla vabade ametikohtade täitmisel, 2005:

vaimulik, nunn või munk usulise ühenduse kutsel kooskõlastatult Siseministeeriumiga	–	27
õpetajad või õppejõud töötamiseks Eestis õigusaktidega kehtestatud nõuetele vastavas õppeasutuses selle õppeasutuse kutsel	–	22
loomingulised töötajad või teadlased, kui välismaalastel on selleks erialane ettevalmistus või kogemus	–	5
välismaise otseinvesteeringu teostaja, Eestis välismaa äriühingu filiaali asutamiseks või ümberpaiknemise korras esindusõiguse või juhtimisfunktsiooni teostamiseks Eestis registreeritud äriühingus, mis kuulub rahvusvahelisse kontserni	–	49
sportlane, treener, spordikohtunik või sporditöötaja, kes on saabunud vastava spordialaliidu kutsel	–	6
ekspert, nõustaja või konsultant, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus	–	25
seadmete paigaldaja või oskustööline, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus ja välismaalase Eestis töötamine on vajalik, lähtudes riiklikest huvidest, Vabariigi Valitsuse liikme ettepanekul siseministri otsuse alusel	–	27
	KOKKU	161

Pikendatud tähtajalised elamisload töötamiseks välismaalastele, kes ei vaja TTA nõusolekut ega kuulu avaliku konkursi alla vabade ametikohtade täitmisel, 2005:

vaimulik, nunn või munk usulise ühenduse kutsel kooskõlastatult Siseministeeriumiga	–	6
Välisministeeriumi poolt akrediteeritud ajakirjanik	–	1
õpetajad või õppejõud töötamaks Eestis õigusaktidega kehtestatud nõuetele vastavas õppeasutuses selle õppeasutuse kutsel	–	15
töötamiseks loomingulise töötaja või teadlasena, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus või kogemus	–	6
tegutsemiseks välismaise otseinvesteeringu teostajana, Eestis välismaa äriühingu filiaali asutamiseks või ümberpaiknemise korras esindusõiguse või juhtimisfunktsiooni teostamiseks Eestis registreeritud äriühingus, mis kuulub rahvusvahelisse kontserni	–	6
sportlane, treener, spordikohtunik või sporditöötaja, kes on saanud vastava spordialaliidu kutsel	–	1
töötamine eksperdi, nõustaja või konsultandina, kui välismaalasel on selleks erialane ettevalmistus	–	3
	KOKKU	38

5. *Kas Teil on kavas lähiajal revideerida rahvuslikku seadusandlust, seda parandades ning juurutades spetsiaalseid vastuvõtuprotseduure kõrgelt kvalifitseeritud töötajatele? Kui jah, siis kas te tooksite välja peamised ideed – ja kui võimalik, ka detailid – sellest seaduseelnõust?*

Kuna ka EL plaanib reguleerida töömigratsiooni, on meilgi kavas alustada tõsisemat diskussiooni seadusemuudatuste vajalikkuse ning võõrtöötajate vajaduse üle. Siiski, praegu veel ei ole tehtud ühtegi konkreetset seadusemuudatuse ettepanekut. See vajab enne diskussioone huvigruppide vahel ja seejärel poliitilist otsust.

6. *Kas Teil on mõni skeem/lihtsustatud protseduur, mille eesmärgiks oleks julgustada kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate ringmigratsiooni¹ (näiteks, töötajate, kes on juba riigis töötanud teatud perioodi, eelistamine läbi lihtsustatud protseduuride taas tulema jms)? Palun selgitage.*

¹For the definition of circular migration in this context, please see *the Green Paper on an EU approach to managing economic migration* (COM (2004)811) and the *Policy Plan on Legal Migration*

Lihtsustatud protseduuriks on see, kui isik, kellel juba on elamisluba töötamiseks ja ta soovib seda pikendada. Elamisloa töötamiseks pikendamine tähendab ikka kõikide kriteeriumide, mis on Eestis elamisloa töötamiseks saamiseks kehtestatud, täitmist.

7. Kas Te kavatsete kehtestada/ellu viia või kehtestada/tõketada, limiteerida kõrgelt kvalifitseeritud/kvalifitseeritud tööjõu värbamist kolmandatest riikidest teatud sensitiivsetes sektorites kui olulist tegijat nn ajude väljavoolu protsessis (näiteks, tervishoiutöötajate tulek Aafrika teatud piirkondadest)?

Hinnangud selle kohta, et kolmandate riikide kodanikud võivad Eestis töötada, ilma et kahjustaksid tööturu olukorda, on antud Tööturuameti poolt. Tööturuamet väljastab töölubasid Eestis töötamiseks neile, kellel on nõutav kvalifikatsioon, vastav haridus, hea tervis, töökogemus, vajalikud tööoskused ja teadmised – sellisel juhul on igati põhjendatud anda taotlejale elamisluba töötamiseks ja seal ei ole mingeid muid põhjuseid tööloa andmisest keeldumiseks.

Kas eksisteerib mingeid spetsiifilisi reegleid või protseduure, mis lihtsustaksid kõrgelt kvalifitseeritud töötajate mobiilsust ELis ?

Ei ole mingeid spetsiifilisi reegleid, mis lihtsustaksid kõrge kvalifikatsiooniga töötajate mobiilsust ELi siseselt.

9. Kas Te soovite välja tuua mõningaid «parimaid kogemusi» ja «eriti positiivseid kogemusi» või «negatiivseid õppetunde», mida olete kogunud seoses kõrge kvalifikatsiooniga töötajate ELi sisenemisel?

Lisa 1: Institutsioonid ja organisatsioonid, mis on vastutavad kolmandate riikide kõrgelt kvalifitseeritud töötajate migratsiooni juhtimise ja korraldamise eest

Nagu eelpool on juba korduvalt viidatud, käsitletakse Eestis kolmandatest riikidest sisserändajaid ühetaoliselt ja üldiste kehtivate seaduste ning regulatsioonide järgi, Eestis ei ole eraldi seadusandlust kõrgelt kvalifitseeritud töötajate kohta.

Migratsiooni juhtimise ja korraldamisega tegelevad Eestis väga paljud ametkonnad ja institutsioonid. Seadusandliku aluse konkreetsete seaduste näol tagab **Riigikogu**. Seadused kuulutab välja **Vabariigi President**. Seaduste täitmist ja elluviimist korraldab **Vabariigi Valitsus** konkreetsete ministriumide ja ametite kaudu.

Siseministeeriumi koosseisus tegutsevad:

► **kodakondsus- ja migratsioonipoliitika osakond** – töötab välja ja koordineerib riigi kodakondsuspoliitika, välismaalaste poliitika, migratsioonipoliitika ja varjupaigapoliitika elluviimist; analüüsib ja kavandab ebaseadusliku sisserände ja ebaseadusliku töötamise ennetamist ja tõkestamist; töötab välja ja viib koos Välisministeeriumiga ellu riigi viisapoliitikat ning kavandab ja koordineerib Eesti kodanikele ja välismaalastele isikut tõendavate dokumentide väljaandmist.

► **rahvastku toimingute osakond** – vastutab Eestis toimunud perekonnasündmuste dokumenteerimise, rahvastikuregistri toimimise ja perekonnaarhiivi hoidmise eest. Osakonna ülesanneteks on ka avalike dokumentide tunnistusega *apostille* kinnitamine. Rahvastiku toimingute osakonna koosseisus on kaks bürood: **Error! Hyperlink reference not valid.** büroo ja **Error! Hyperlink reference not valid.** büroo. Rahvastikuregistrisse kantud andmed on kasutamiseks kõigile riigiasutustele, mis oma töös vajavad isikuandmeid. Registri andmete alusel teeb Siseministeerium oma töö korraldamiseks ja kohalike omavalitsuste tarbeks statistikat elanike registreerimise kohta. Rahvastikustatistikat toodab Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakond koostöös Statistikaametiga; rändestatistika allikaks on rahvastikuregistrisse kantud elukohamuutuste andmed.

Kodakondsus- ja Migratsiooniamet on Siseministeeriumi valitsemisalasse kuuluv riigiasutus.

► **KMA põhiülesanded on:** Eestis elavate inimeste määratlemine kodanikeks ja välismaalasteks ning elanikele isikut tõendavate dokumentide väljastamine; kodakondsuse saamise ja taastamise ning kodakondsusest loobumise taotluste vastuvõtmine, nende menetlemine ja vastavate materjalide ettevalmistamine Vabariigi Valitsusele otsuste langetamiseks; Eestisse elama asuda soovivate ja siin elavate välismaalaste elamis- ja tööloa taotluste vastuvõtmine ja menetlemine ning elamis- ja tööloa andmise või andmisest keeldumise otsustamine; varjupaigataotluste menetlemine, pagulasstaatuse andmise või

selle andmisest keeldumise otsustamine; viisakutsete kinnitamine ning viibimisaja pikendamine; Eestis ebaseaduslikult viibivate või töötavate välismaalaste väärteoasjade menetlemine, Eestist lahkumise või elamisloa taotlemise ettekirjutuste tegemine, väljasaatmisega seotud asjade korraldamine; Eesti kodanike ja Eesti päritolu välismaalaste kohta välisriikide poolt esitatud tagasivõtmise taotluste üle otsustamine; riiklike registrite ja andmekogude pidamine.

► KMA annab välja järgmisi isikut tõendavaid dokumente:

Isikutunnistus;
Eesti kodaniku pass;
Välismaalase pass;
Ajutine reisidokument;
Pagulase reisidokument;
Meremehe teenistusraamat;
Meresõidutunnistus

► KMA peab dokumenteerimise käigus kogutud andmete põhjal järgmisi registreid ning andmekogusid:

Riiklik elamis- ja töölubade register;
Riiklik viisaregister;
Riiklik sissesõidukeeldude register;
Riiklik pagulaste register;
Eestis ebaseaduslikult viibivate välismaalaste andmekogu;
Välismaalase lühiajalise Eestis töötamise registreerimise andmekogu;
KMA poolt väljaantavate isikut tõendavate dokumentide andmekogu;
Eesti kodakondsuse saamist või taastamist taotlenud isikute andmekogu;
Eesti kodakondsuse kaotanud isikute andmekogu.

► KMA jaoks on üks olulisi ülesandeid ka teiste riigiasutuste varustamine nende tööks vajaliku teabega. KMAs hoitavate taotlustoimikute põhjal tuvastavad isikuid Politseiamet, Kaitsepolitseiamet, Piirivalveamet, Maksuamet- ja Tolliamet, notarid, kohus jne. Andmete kogumisel ja info vahetamisel teeb KMA peale eelnimetatud asutuste koostööd ka Siseministeeriumi, Välisministeeriumi, Statistikaameti, rahvastikuregistri ning teiste riigiasutustega, samuti kohalike omavalitsustega. Järjest enam teeb KMA koostööd ka rahvusvahelisel tasandil.

Piirivalveamet on Siseministeeriumi valitsemisalasse kuuluv riigiasutus.

Piirivalveameti ülesandeks on kontrollida välismaalaste Eestisse saabumise õiguslikkust. Eesti piiril kontrollitakse saabuvald ja lahkuvald inimesi ning transpordivahendeid, Piiriületuse kontroll on korraldatud Schengeni lepingu printsiipide alusel. Alates 2001. aastast peab Piirivalveamet piiriületuste elektroonilist andmebaasi. Piiristatistika on koondandmetena kättesaadav ja mõnes statistika valdkonnas ka kasutatud. Rändestatistikaks on andmed ebapiisavad.

Sotsiaalministeerium (SM) vastutab riigi tööturu ja töökeskkonna, rahva tervise kaitse ja arstiabi, sotsiaalse turvalisuse, sotsiaalkindlustuse ja sotsiaalhoolekande korraldamise ning soolise võrdõiguslikkuse edendamise eest. Riigi sotsiaalvaldkonna arendamisel jälgib ja analüüsib SM rahva tervise seisundit ja sotsiaalset turvalisust, erinevate sotsiaalsete gruppide ja peretüüpide elatustaset, tervishoiusüsteemi, tööhõive, tööturu ja töökeskkonna olukorda, töötab välja sotsiaal-, tervishoiu- ja tööhõivealaseid arengukavasid ning meetodeid nende rakendamiseks.

Tööturuamet (TTA) on Sotsiaalministeeriumi valitsemisalasse kuuluv riigiasutus. <http://www.tta.ee/index.php?id=27&print=1> TTAs on üheksateist osakonda: tööturuteenuste ja -toetuste, Euroopa Sotsiaalfondi, personali- ja koolitus-, haldus- ja finantsosakond ning 15 piirkond-likku osakonda. TTA piirkondlikud osakonnad asuvad igas maakonnas ja Tallinnas ning neil on vajadusel harukontorid või konsultatsioonipunktid ka väiksemates linnades. TTA eesmärgiks on viia omavahel kokku tööandjad ja töövõtjad, koguda informatsiooni vakantside kohta, pakkuda tööotsijatele nõuannet, toetust ja tuge ning tööturuteenuseid sobiva töö saamisel, sh koolitust ja ümberõpet, ning tööandjatele informatsiooni ja abi tööjõu leidmisel. TTA igapäevaseks tegevuseks on töötute registreerimine ja neile tööturutoetuste maksmise korraldamine.

Käesoleva töö kontekstis on kõige olulisemaks TTA funktsiooniks kinnitada ja esitada KMA-le otsustamiseks välismaalastele tähtajalise elamisloa töötamiseks andmine. Tänu TTAs kogutud statistilistele andmetele õnnestus kokku panna ka **Tabel 3** Vabad töökohad juhtide, spetsialistide ja oskustöölise ametigruppides 2004–2005, mille aluseks on ISCO-88 klassifikatsioon ja mis vastab täielikult SSSIII esitatud spetsifikatsioonidele.

Välisministeeriumi vastutusel ja korraldamisel on kõik viisaküsimused ja regulatsioonid ning rahvusvahelised lepingud; küllastajate reisidokumentide vastavus nõuetele jms. Ning loomulikult mitmesuguste ettenägematute probleemide lahendamine, kui kolmandate riikide kodanikud, kes Eestis on võõrtöölise rollis, oma muredega nende poole pöörduvad.

Statistikaamet (SA) on Rahandusministeeriumi haldusalasse kuuluv riigiasutus. SA peamine ülesanne on koguda andmeid ja teha ning avaldada riiklikku statistikat ametiasutustele, äri- ja teadusringkondadele, rahvusvahelistele organisatsioonidele ning üksikisikutele, tuues esile keskkonna, rahvastiku, sotsiaalvaldkonna ning majanduse seisundit ja suundumusi. Riiklik statistika on kooskõlas rahvusvaheliste klassifikaatorite ja meetoditega. Riiklik statistika vastab erapooletuse, usaldusvärsuse, asjakohasuse, tasuvuse, konfidentsiaalsuse ja läbipaistvuse põhimõtetele. Statistika tegemisel lähtub SA Riikliku statistika seadusest. **Rändestatistikat andmete madala usaldusvärsuse tõttu praegu riikliku statistikana ei avaldata.** SA arendab Siseministeeriumiga

koostööd, et kogutavate andmete kvaliteeti tõsta ja rändestatistika uuesti avalikkusele kättesaadavaks teha.

Lisa 2: Kasutatud kirjandus

Uurimused:

Rainer Kattel ja Tarmo Kalvet, **Teadmistepõhine majandus ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaalane haridus: hetkeolukord ning väljakutsed haridussüsteemile**, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, **Töäjõu vajaduse prognoos aastani 2012**, Tallinn 2006

Tööturuamet, **Välistöäjõu vajadus Eesti ettevõtetes**, Tallinn 2005

Statistikaamet, **Välisränne. Rahvusvahelise rände andmete meetodika**, Tallinn 2005

Statistikaamet, **Eesti Töäjõu-uuring, 2005**

Publikatsioonid:

Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Aastaraamat, Tallinn 2002, 2003, 2006

Sotsiaalministeerium, Sotsiaalsektor arvudes, 2003; 2004; 2005

Eesti Majanduse Ajakiri, 6 (181) 2006

Seadused:

www.legaltext.ee

Eesti Vabariigi põhiseadus

Välismaalaste seadus

Euroopa Liidu kodaniku seadus

Eesti Vabariigi töölepingu seadus

Eestisse lähetatud töötajate töötingimuste seadus

Välisriigis omandatud kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seadus

Kodakondsuse seadus

Keeleseadus

Homepages:

Sotsiaalministeerium www.sm.ee

Siseministeerium www.sisemin.gov.ee

Haridus- ja Teadusministeerium www.hm.ee

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium www.mkm.ee

Välisministeerium www.vm.ee

Tööturuamet www.tta.ee

Tervishoiuamet www.tervishoiuamet.ee

Statistikaamet www.stat.ee

Kodakondsus- ja Migratsiooniamet www.mig.ee

SA Innove www.innove.ee

Varia:

EURES <http://www.eures.ee/86>

The Government's Report to the Parliament on the Impacts of the Transition Period Act and Free Movement of Labour Services on the Labour Market Situation in Different Sectors. 2006. (Unofficial translation). Finnish Ministry of Labour

Statistics Finland, Demographic Statistics
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html